

**ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ԴԱՏԱ (1909).
ՀԱՅՈՑ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ
ԱՌԱՋԻՆ ԻՐԱԽԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱԽԵՐԸ
ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ¹**

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԵՆՍԵԱՆ (varny1@yahoo.com)

«Ամերիկա մալաթոմ [maelstrom] մըն է ուր բոլոր դիմող ազգեր անվրէպ կը կլլուին եւ անհետ կ'ըլլան: Ամերիկեան ազգը իր գոյութիւնը կը պարտի այս կոյ տալու եւ մարսելու դրութեան. ուստի պախարակելի չէ ամերիկացին երբ երկրին ու կառավարութեան շահուն համար կը հետամտի ներս առնել միայն այն ժողովուրդը որուն իրացումը կամ մարսումը դիւրին է եւ փափաքելի»²:

Վերջին երեք տասնամեակներուն, սպիտակամորթութեան (whiteness) ուսումնասիրութիւնը յատուկ ժողովրդականութիւն եւ զարգացում ստացած է ամերիկեան ընկերային գիտութիւններու բնագաւառին մէջ: Յեղի գաղափարը կը դիտուի իբրեւ սպիտակի եւ ոչ-սպիտակի հակադրամիասնական կառոյց մը, որ ԺԹ. եւ Ի. դարերուն զարգացաւ հիմնուելով ցեղային գերակայութեան վարկածներու վրայ, որոնք ստեղծուած են ֆիզիքական ենթադրեալ տարբերութիւններու մեկնակէտով եւ որոնց հակադիտական բնոյթը արդէն հիմնաւոր կերպով փաստուած է, յատկապէս Բ. աշխարհամարտէն ետք՝ նացիականութեան անկումով: Յեղային յարաբերութիւնները կեդրոնական դեր խաղացած են Մ. Նահանգներու պատմութեան մէջ ի սկզբանէ, եւ անոնց բնոյթը յատկապէս շիկացած է վերջին տարիներուն՝ ընկերային անարդարութեան դէպքերու եւ երեւոյթներու հանրայնացման ու կուսակցական-քաղաքական խմորումներու եւ բաժանումներու պատճառով: Արդարեւ, ԺԸ. դարու վերջերէն, օրուան գիտութիւնն ու մերձգիտական տեսակէտերը յաջողած են հաստատել աշխարհի սեւ ու ճերմակ ակնոցով ընկալման աշխատանքային չափանիշերը: Այդ չափանիշերուն հիւսած բարդ ուստայնը, այլ եւրասիական ժողովուրդներու շարքին, հայերը ընդգրկած է անորոշութեան ոլորապտոյտի մը մէջ, որ բացատրած ու արդարացուցած է գաղութատիրութիւնն ու կայսերապաշտութիւնը իբրեւ արեւմտեան քաղաքակրթութեան «բացայայտ ճակատագիրը», որուն հիմքը կ'ըլլար մերկապարանոց թէ երանգաւոր տարբերակ-

¹ Այս յօդուածին որոշ դրոյթներու մասնակի բանաձեւումին համար, տե՛ս՝ Վարդան Մատթէոսեան, «Ամերիկեան հակա-գաղթականական հոսանքը եւ հայերը (1890-1914)», *Հայագիտութիւնը եւ արդի ժամանակների մարտահրաւերները. զեկուցումների ժողովածու*, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտութիւն» հրատ., Երեւան, 2014, էջ 127-30:

² Ա. Կ. Ս. [Ա. Կ. Սէքլեմեան], «Հայ ընտանիքը Քալիֆորնիոյ մէջ», *Ասպարէզ*, 7 Յուլիս 1911:

ներով ցեղայնությունը (racialism), զոր կարելի է բնորոշել իբրեւ միջին ճա-
նապարհ մը դէպի բացայայտ ցեղապաշտութիւն (racism):

Մ. Նահանգներու մէջ, ցեղայնութիւնը իրաւական համակարգի տարր
եղած է երկրի հիմնադրութեան ժամանակէն՝ ցեղապաշտութեան կողքին,
որուն ամենէն խորհրդանշական երեւոյթը ստրկատիրութիւնը եղած է:
Երկրի տիրական տարրը՝ սպիտակ, անգլո-սաքսոն եւ բողոքական (WASP
= White, Anglo-Saxon Protestant) ամերիկացիները, նախախնամական
տնօրինումով երկիրը ծովէ ծով նուաճելու եւ անոր հարստութիւնը շահար-
կելու ամբողջական ազատութեամբ օժտուած էին, ու այսպիսով՝ իրենց
ընկերային յառաջդիմութիւնն ու տնտեսական բարօրութիւնը ապահովե-
լու: Տեղաբնիկ ցեղերը ջարդելու եւ անոնց մնացորդացը իբրեւ ստորադաս
տարր իրաւագրկելու, ինչպէս եւ ԺԷ.-ԺԹ. դարերուն ներմուծուած սեւա-
մորթ ստրուկները անոնց ազատագրումէն ետք երկրորդական քաղաքա-
ցիի դիրքին մէջ պահելու կողքին (1864-1965), տիրական մեծամասնութի-
ւնը երկրորդիկ ու հակասական դիրքորոշումներով եւ անհամաչափ հակազ-
դեցութեամբ դիմաւորած է այլ ցամաքամասերէ եկող մեծաքանակ գաղ-
թականութիւնը, որ կու գար բաժնեկից ըլլալու ընկերա-տնտեսական յա-
րաբերութիւններուն, ինչպէս եւ քաղաքական բռնութենէ խոյս տալու:

Այդ հակազդեցութեան անդրադարձող՝ սպիտակամորթութեան նուիր-
ուած գրականութիւնը, յաճախ յիշած կամ համառօտ կերպով քննարկած է
հայերու պարագան, զայն կապելով Ի. դարու առաջին տասնամեակնե-
րուն անոնց դիմագրաւած իրաւական խոչընդոտներուն հետ:

ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ. ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԵՒ ԴԱ-
ՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏՐԱՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ (ԺԸ.-ԺԹ. ԴԱՐԵՐ)

Ամերիկեան անկախութեան պատերազմի (1776-83) ընթացքին, ֆրան-
սացի դիւանագէտ Միշէլ տը Քրեւեքէօր արդէն հարց կու տար, թէ ո՞վ էր
ամերիկացին ու կը պատասխանէր. «Եւրոպացի մըն է կամ եւրոպացիի մը
շառաւիղը...»³: Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք վաւերացուած 1790ի
ամերիկեան հպատակութեան օրէնքը ամերիկացի դառնալու իրաւունքը
կը սահմանափակէր «որեւէ օտարականի, որ ազատ սպիտակ անձ է»
("any alien, who are a free white person"): Հարաւային Քարոլինայի դատա-
ւոր Հենրի Սմիթ, 1914ին սուրիացիի մը քաղաքացիութեան հարցը քննե-
լով (*in re Dow*), ամէնայն անկեղծութեամբ հաստատած է. «*Միացեալ Նա-
հանգներու միջին քաղաքացին այդ ժամանակ հասարակարապէս համոզ-
ուած էր իր սեփական սպիտակ եւրոպական ցեղին գերակայութեան՝ աշ-
խարհի մնացորդին վրայ: Ամերիկացի հնդիկներէն շատերը ստրկացու-
ցած էր այդ հիմնաւորումով: Միեւնոյն սկզբունքով ու պատրաստակամու-*

³ J. Hector St. John de Crèvecoeur, *Letters from an American Farmer and Sketches of
Eighteenth-Century America*, Fox, Duffield, New York, 1904, էջ 54:

թեամբ, ան ստրկացուցած պիտի ըլլար մաւր մը, պեպեւի մը, սուրիացի մը, թուրք մը կամ արեւելեան հնդկ մը, եթէ իր ձեռքը անցած ըլլային»⁴։ Քաղաքացիական պատերազմէն (1861-65) եւ ստրկութեան ջնջումէն (1864) ետք, քաղաքացիութիւնը կը դառնար նախկին տէրերուն եւ նախկին ստրուկներուն իրաւունքը միաժամանակ։ Արդարեւ, 1870ին ԱՄՆ քոնկրէսը քաղաքացիութեան իրաւունքը շնորհած է «օտարականներու, որոնք ազատ սպիտակ անձեր են, եւ ամերիկեան ծնունդով օտարականներու, եւ ամերիկեան ծագումով անձերու», ըստ վերաքննուած օրէնքներու թիւ 2169 բաժնին⁵։

Իրաւաբան Ֆրանսիս Լիէպէր «ազատ սպիտակ անձեր» բանաձեւը հետեւեալ ձեւով մեկնաբանած էր. «Ամէն ոք գիտէ, որ “սպիտակ” բառը կը գործածուի նշելու համար կովկասեան (Caucasian) ցեղին շատաիղները, որոնց արիւնը խառնուած չէ սեւամորթներու, հնդկներու կամ որեւէ այլ “գունաւոր” ցեղի արեան հետ։ Դրոյթը չի կրնար չեղեալ համարուիլ այն առարկութեամբ, որ իրական սպիտակ մարդ գոյութիւն չունի»⁶։ Քաղաքացիական պատերազմին յաջորդած, այսպէս կոչուած Վերաշինութեան կարճատեւ շրջանի աւարտէն եւ խտրականութիւնը վերահաստատող օրէնքներու վաւերացումէն ետք (1876), յաջորդ իննսուն տարիներուն սեւամորթները տեղաւորուած են երկրորդ կարգի քաղաքացիութեան ոլորտի մը մէջ, «անջատուած բայց հաւասար», մինչ տեղաբնիկները՝ երկրի նախկին սեփականատէրերը, արդէն փաստացիօրէն իրաւագօր կ'ըլլան առանձնավայրերու (reservation) մէջ մեկուսացած դրսեցիներ, որոնց ամերիկեան քաղաքացիութիւնը իրաւականօրէն ճանչցուած է 1924ին. «Յեղը կեդրոնական էր ո՛չ միայն ծեւական, օրինաւոր քաղաքացիութեան համար (ո՛վ կրնար հպարտակ դառնալ եւ ո՛վ հաշուի կ'առնուէր մարդահամարին մէջ), այլեւ քաղաքական միաւորման (polity) անդամակցութեան լայն զգացողութեան համար»⁷։ Ներքին գունաւոր վտանգին՝ սեւամորթներու եւ բնիկներու հաշիւը փակելէ ետք, արտասահմանէն եկող գունաւոր վտանգը՝ ոչ-սպիտակամորթ կամ «նուազ» սպիտակամորթ օտարականները դիմագրաւելու կարգն էր։ Անձնական նկարագրի վրայ յենած «հաւա-

⁴ “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts of Appeals and Circuit and District Courts of the United States”, *The Federal Reporter with Key-Number Annotations*, vol. 213, June-July 1914, էջ 365:

⁵ William Mack and William B. Hale (eds.), *Corpus Juris: Being a Complete and Systematic Statement of the Whole Body of the Law*, vol. II, New York and London, The American Law Book Co. and Butterworth and Co., 1915, էջ 1113:

⁶ Francis Lieber, *Legal and Political Hermeneutics, or Principles of Interpretation and Construction in Law and Politics*, Boston, Charles C. Little and James Brown, 1839, էջ 106:

⁷ Ariela J. Gross, *What Blood Won't Tell: A History of Race on Trial in America*, Harvard University Press, Cambridge (Ma.) and London, 2008, էջ 8:

սարապաշտ» եւ ազգային ակունքներու վրայ հիմնուած «ցեղայնական» ընտրութիւններուն միջեւ ընթացած բանավէճը շուտով լուծուած է վերջինին ի նպաստ⁸։ Ըստ էութեան, ցեղայնութիւնը ցանցնուած էր իւրաքանչիւր ժողովուրդի անդամներու ուղղուած անհատական որակումներով, որոնք ընդհանրական՝ տուեալ հաւաքականութեան յայտանշաններու վերածուած են։

Ցեղայնացման ենթարկուած եւ բնականօրէն ստորադաս նկատուած ոչ-սպիտակ կամ «նուազ» սպիտակամորթ օտարականները հնարաւոր վտանգ մը կը ներկայացնէին սպիտակամորթներու (որոնց հիմնական տարրը անգլօ-գերմանական ծագում ունէր) բացայայտ ճակատագրին համար։ ԺԹ. դարու վերջին քառորդին եւ Ի. դարու առաջին երկու տասնամեակներուն տեղի ունեցած ամերիկեան պատմութեան ամենամեծ գաղթալիքին անմիջական հետեւանքը եղած են խռովքն ու անձկութիւնը՝ աշխատատեղերու եւ տնտեսական ապահովութեան հնարաւոր կորուստին շուրջ, երկրի թէ՛ արեւելեան եւ թէ՛ արեւմտեան շրջաններուն մէջ։ Այդ խռովքը պիտի աճէր ու բարձր մակարդակի հասնէր, ծնունդ ու սնունդ տալով բնիկապաշտ (nativist) զգայնութեան, որ պիտի օգտուէր արդէն ճամփայ գտած ընկերային տարվիճականութենէն՝ օտարատեաց ցեղապաշտութեամբ սնելու եւ ուրոյն տեսակէտեր յառաջ բերելու համար։ Ծերակոտական Չարլզ Սըմնըրի առաջարկը (1870)՝ «սպիտակ» բառը ջնջելու քաղաքացիութեան օրէնքի թիւ 2169 բաժնէն եւ, այսպէսով, այդ օրէնքը անկախութեան յայտարարութեան եւ սահմանադրութեան հաւասարազօր դարձնելու՝ պարտութեան մատնուած է արեւմտեան նահանգներու վճռական քուէով, քանի որ հպատակութեան դիմելու իրաւունք պիտի տար Խաղաղականի ափին հաստատուած ու անցանկալի համարուած չինացիներուն⁹։

Բնիկապաշտութեան կեդրոնական պատուարը՝ Քալիֆորնիա, 1882ին յաջողած է Չինացիներու Բացառման դաշնակցային օրէնքին վաւերացումը։ Յաջորդ վաթսուն տարիներուն, տասնամեայ երկու երկարաձգումներու ենթարկուած այս օրէնքը «դեղին» գաղթականութիւնը արգիլած է, ինչպէս եւ չինացիներուն ամերիկեան քաղաքացիութեան շնորհումը, մինչեւ վերջնական չեղարկումը 1943ին։ Անոր հետեւած են իրացական (concrete) գործողութիւններ «սպիտակ», «սեւ» եւ «դեղին» ցեղերուն միջեւ տեսականօրէն գտնուող, այսպէս կոչուած «սրճագոյն» (brown) կամ «սպիտական-

⁸ Patrick Weil, “Races at the Gate: Racial Distinctions in Immigration Policy. A Comparison between France and the United States”, տե՛ս՝ Andreas Fahrmeir, Olivier Faron, and Patrick Weil (eds.), *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-War Period*, Berghahn Books, New York, 2003, էջ 272:

⁹ Max J. Kohler, “Naturalization and the Color Line”, *Journal of the American Asiatic Association*, February 1907, էջ 10:

ման» (off-white) տարրերուն դէմ¹⁰: Ամենէն ցայտուն պարագաները եղած են հնդիկները եւ ճափոնցիները. ամերիկեան դատարանները երկիցս մերժած են վերջիններուն հպատակութեան իրաւունքը 1907էն առաջ, իսկ նոյն տարուան ճափոնա-ամերիկեան Ասպետական Համաձայնութիւնը կտրուկ կերպով նուազեցուցած է անոնց գաղթականութիւնը: Աշխատանքի Ամերիկեան Դաշնակցութեան (American Federation of Labor) հիմնադիրն ու առաջին նախագահը՝ Սեմուըլ Կոմփըրզ, որ չինական օրէնքին գլխաւոր մղիչ ուժերէն եղած էր, յստակօրէն նշած է 1902ին. «Վաթսուն տարուան շփում չինացիներու հետ, քսանհինգ տարուան փորձառութիւն ճափոնցիներու հետ, եւ երկու-երեք տարուան ծանօթութիւն հնդիկներու հետ պէտք է բաւարար ըլլան՝ սովորական խելացի մարդ մը համոզելու, որ անոնք իբրեւ կովկասեան [= սպիտակամորթ - Վ.Մ.] դպրութիւն չափանիշներ չունին»¹¹:

ՀԱՅԵՐԸ ԻԲՐԵՒ ԱՆՑԱՆԿԱԼԻ ՏԱՐՐ

Բնիկապաշտութիւնը սկսած էր աճիլ Շիքակոյի Հէյմարքէթ հրապարակի ոմբահարումէն, անոր յաջորդող խռովութենէն ու երոպական ծագումով ութը անիշխանականներու կախաղան բարձրացումէն ետք (Մայիս 1886): 1887ին, *Public opinion* շաբաթաթերթը քաղաքական տարբեր ուղղութիւններու թերթերու կարծիքները հաւաքած է գաղթականութեան մասին՝ խորագիրերու հասարակաց յայտարարի մը տակ. «Բացարձակ վտանգ մը», «Ընկերային պատուհաս եւ հրձիգներ», «Կը սպառնան մեր ազգային շէնքին կործանումը», «Պէտք է դուրս պահուին», «Սահմանափակման պահանջ մը», «Պէտք է խստիւ բացառենք զանոնք», «Օտարականները պարսերով կու գան», եւ ուրիշներ¹²: Աշխատանքի Ասպետներու

¹⁰ 1826ին, աշխարհացոյց մը հայերը կ'ընդգրկէր «սպիտակ ցեղի առաջին բաժանմունքին» կամ «ամենէն սրճագոյնին» (“brownest”) մէջ՝ արաքներու, հին եբրայեցիներու, տիւրքիներու, հիւսիսային ասիականներու, եթովպացիներու, հնդիկներու, պարսիկներու, սուրիացիներու, վրացիներու եւ մենկրեյներու հետ (John L. Blake, *A Geographical, Chronological, and Historical Atlas*, Cooke, New York, 1826, էջ 103):

¹¹ Samuel Gompers and Herman Gutstadt, *Meat vs. Rice: American Manhood against Asiatic Coolieism. Which Shall Survive*, Asiatic Exclusion League, San Francisco, 1908, էջ 17: Հակաճափոնական նկրտումը կ'արձագանգէր Ճափոնի քաղաքական ու զինուորական ծաւալումին առթած անձկութեան. անգլո-ամերիկացիներու դէպի արեւմուտք ծաւալումի հասկացութեան դէմ, «ճափոնցիները տեսան երկու մշակութային մղումներ, որոնք կը բխէին քաղաքակրթութեան ծագումնային նստաբնակէն՝ Պարսկաստանի եւ Հայաստանի մէջ, մէկը դէպի արեւելք եւ մէկը դէպի արեւմուտք», Ճափոնը ընկալելով որպէս Եւրոպայի եւ Ասիոյ լաւագոյն համադրութիւնը (Mae M. Ngai, *Impossible Subjects: Illegal Aliens and the Making of Modern America*, Princeton University Press, Princeton and London, 2004, էջ 38):

¹² “Undesirable Immigration”, *Public Opinion*, April 30, 1887, էջ 49-51:

(Knights of Labor) կազմակերպության ղեկավարը՝ Թոմըս Փաուտըրլի, 1888ին, Հռոմէական Կայսրութեան անկումի ժամանակը ոգեկոչող շեշտով կը խօսէր գաղթականներու «կիսաբարբարոս հորդաններու սպառնալից ներխուժումին» մասին: Այդ շեշտադրումը յաջորդ քառասնամեակին հակազաղթականական գրականութեան յատկանշական երեսներէն մէկը պիտի ըլլար¹³: 1890ականներուն, հարաւ-արեւելեան եւ արեւելեան Եւրոպայէն գաղթականութիւնը սկսած է մեծաքանակ հոսիլ դէպի Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկա, իսկ 1901-10ին, Մ. Նահանգներ մուտք գործողներու տարեկան թիւը չորս անգամ միլիոնը պիտի անցնէր: Անոնք սպիտակամորթ էին, ինչպէս աւելի հին գաղթականները, բայց անոնց մորթին սպիտակութիւնը, ըստ անգլո-սաքսոն չափորոշիչներու, աւելի ցած աստիճանի էր. օտարական էին, ինչպէս աւելի հին գաղթականները, բայց անոնց այլութիւնը (otherness) անգլո-սաքսոն ընկերութեան համարկուելու անկարողութիւն որակուած էր: ԱՄՆի հիւսիս-արեւմուտքի քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային ընտրանին, որ Նիւ Ինկլընտի շրջանի բարձրակարգ համալսարանները (Հարվըրտ, Եյլ եւն.) դաստիարակուած էր, կը հետեւէր արեւմտեան Եւրոպայի նորագոյն միտումներուն՝ մարդաբանութեան եւ յարակից գիտութիւններու մէջ, եւ ցեղային մաքրութեան ու անգլո-սաքսոնականութեան ինքնակոչ պաշտպանի ու ախոյեանի դերը ստանձնած է:

1880-90ականներուն, իրլանտացիներու եւ անոնցմէ «անիծապարտ թուրքեր» (God damned Turks) նախատալից ծաղրանունին արժանացած հայերու միջեւ կոհիներու դէպքեր արձանագրուած են հնագոյն հայկական գաղթավայրին՝ Ուատրի մէջ (Մեսէչուէց)¹⁴: Յաջորդ երեսնամեակին, հայերը, իբրեւ նորագոյն գաղթալիքին մէկ մասը, ոչ-բարեկամական նկրտումներու հանդիպած են ԱՄՆի արեւելեան ափին, շեշտօրէն ցեղապաշտ տեսակէտներու հետեւողական թիրախ դառնալով: Նոյն երեւոյթը նաեւ, աւելի երկարատեւ բնոյթով, արձանագրուած է Քալիֆորնիա, յատկապէս՝ Ֆրեզնոյի մէջ:

«Նոր» գաղթականութեան ամենէն բուռն հակառակորդներէն մէկը՝ ծերակուտական Հենրի Քապոթ Լոճ, 1891ին զայն բնորոշած է իբրեւ «*ցեղեր, որոնց հետ անգլիախօս մարդիկ ցարդ երբեք չեն խառնուած, եւ որոնք ամբողջովին օտար են Մ. Նահանգներու ժողովուրդի մեծ մարմինին*»¹⁵: Նոյն տարին գրուած ուրիշ յօդուածի մը մէջ, Լոճ իր ընդդիմադիր

¹³ David R. Roediger, *Working toward Whiteness: How America's Immigrants Became White. The Strange Journey from Ellis Island to the Suburbs*. Basic Books, New York. 2005, էջ 14-15:

¹⁴ Robert Mirak, *Torn Between Two Lands: Armenians in America 1890 to World War I*, Harvard University Press, Cambridge (Ma.), 1983, էջ 142:

¹⁵ Henry Cabot Lodge, *Speeches and Addresses, 1884-1909*, Houghton Mifflin Company and The Riverside Press Cambridge, Boston and New York, 1909, էջ 247:

դիրքորոշումը ամրացուցած է շարան մը տուեալներով, որուն միացուցած է կառավարութեան եւրոպական գաղթականութեան բաժանմունքի զեկոյցէն մէջքերում մը, որ Արեւելքէն գաղթի աճը կը մատնանշէր: Մէկ կողմէ, գրած է Լոճ, «սուրիացիներն ու հայերը կը սկսին ժամանել», իսկ միւս կողմէ՝ *«ամենէն անցանկալի գաղթականները ռուս հրեաներն են, որոնք մեծաւ մասամբ շրջիկ մանրավաճառներ են»*¹⁶: 1901ին, Սիաթըլի Վեստրա փոստէն շուէտական թերթը իր համաձայնութիւնը պիտի յայտնէր Լոճի մէկ ուրիշ առաջարկին, թէ նախընտրելի էր հայերը, յոյները եւ թուրքերը (իմա՝ սուրիացիները) Փիլիպպեան Կղզիները ճամփել¹⁷:

Նախորդ երկու դարերուն, Մ. Նահանգներու բնակչութեան մայր գիծի աղբիւրը եղած էր այն նոյն ցամաքամասը՝ Եւրոպան, որմէ կու գային մեղադրանքի տարափին տակ գտնուող նորեկները: Այսպիսի բարբառանքները կը ցոլացնէին հոգեբանական անձկութիւն մը, որ իր բացայայտ դրսեւորումը ունեցած է 1896ին, երբ ԱՄՆի մարդահամարի նախկին գերատեսուց Ֆրենսիս Ուոքըր գրած է, թէ եկուորները «ծեծուած ցեղերէ ծեծուած մարդիկ են», որոնք *«կը ներկայացնեն ամենէն խոր ծախողութիւնը գոյապայքարի մէջ եւ որոնց կը պակսին այն գաղափարներն ու կարողութիւնները, որոնցմով մարդիկ յանձն կ'առնեն (...) սեփական խնամքի եւ ինքնակառավարման խնդիրը»*¹⁸: Պատմութիւնը ականատես եղած էր Նոր Աշխարհի ժամանող իտալացի հետախոյզներուն եւ աշխարհի գիտութիւնը յեղաշրջող կարգ մը գիւտերու հեղինակ արաբներուն, բայց տիրող գաղափարաբանութիւնը կանգ չէր առներ նման մանրամասնութիւններու առջեւ: Ենթադրաբար, նոր գաղթականները զուրկ էին անգլօ-սաքսոններու նախաձեռնութեան ոգիէն: Գաղթականութեան ընդդիմադիրները կը ձեռնարկէին գաղթականներու կրթութեան պարտադիր քննութիւնը հաստատելու կոչուած օրինագիծի մը վաւերացումին նուիրուած արշաւ մը. նորեկները ենթադրաբար «պակաս խելացի» էին, այսինքն՝ անգրագէտ: 1897ին, Փրեսքոթ Հոլ՝ Գաղթականութեան Սահմանափակման Լիկայի հիմնադիր քարտուղարը, այս կէտը կը շեշտէր հռետորական հարցումով, թէ արդեօք ամերիկացիները *«կ'ուզեն, որ այս երկիրը բնակեցուի բրիտանական, գերմանական եւ սկանդինաւեան ցեղերով, պապականօրէն*

Լոճ պիտի անդամակցէր 1918ին Վահան Գարտաշեանի կազմակերպած Հայաստանի Անկախութեան Ամերիկեան Կոմիտէին (Armenian Committee for the Independence of Armenia), իսկ 1920ին Հայաստանի առաջին անկախ Հանրապետութեան ամերիկեան հոգատարութեան առաջարկը ծախողութեան պիտի մատնէր, իբրեւ ծերակոյտի անոր ընդդիմութեան պարագլուխներէն մէկը:

¹⁶ “The Need for Restricting Immigration”, *The Review of Reviews*, June 1891, էջ 589:

¹⁷ Jorgen Dahlie, *A Social History of Scandinavian Immigration, Washington State, 1895-1910*, Arno Press, New York, 1980, էջ 109:

¹⁸ Francis A. Walker, *Discussions in Economics and Statistics*, vol. II, Henry Holt and Company, New York, 1899, էջ 447:

ազգայր, ուժական եւ յառաջդիմական, կամ սլաւական, լատինական եւ ասիական ցեղերով, պարմականօրէն հալածուած, առհաւական եւ լճացած»¹⁹: Նոյն տարին, թէւ Լիկան յաջողած է օրինագիծին վաւերացումը քննկրեսի կողմէ, բայց նախագահ Կրովըր Քլիվլընտ զայն վեթոյի ենթարկած է: Այդ ուղղութեամբ կատարուած վերանորոգ փորձերը ծախսողութեան պիտի մատնուէին յաջորդ երկու տասնամեակներուն:

1897ին, Փաուտըրլիի ներգաղթի ընդհանուր լիազօր նշանակումով, յաջորդ տարի, գաղթականութեան գրասենեակը գործադրութեան դրած է ինքնաստեղծ, 35 անուններէ բաղկացած «Ցեղերու եւ ժողովուրդներու ցանկ» մը, որ գաղթականներու դասակարգումի հիմք դարձած է մինչեւ 1952: Յանկին հիմքը բացայայտօրէն ցեղային եւ ո՛չ թէ աշխարհագրական ծագումն էր: Ցեղը կը գործածուէր «ժողովրդային», աւելի քան «ազգաբանական» իմաստով, ըստ Փաուտըրլիի, թէւ անուններէն ո՛չ մէկը ցեղային մասնայատկութիւն ունէր: Այդ անուններուն շարքին էր “Armenian”ը, թէւ հետաքրքրական է, որ որեւէ այլ միջինարեւելեան ժողովուրդ ընդգրկուած չէր: Սակայն, մինչեւ 1903, ճամփորդական ցուցակները ցեղի վերաբերեալ որեւէ հարցում չեն պարունակած²⁰:

Միջոցին, 1890ականներու համիտեան ջարդերը, սովը եւ գործազրկութիւնը հայերու զանգուածային գաղթը խթանած էին: 1891-98ին, Մ. Նահանգներ մտած են 12,500 հայեր՝ նախորդ վաթսուն տարիներէն (1500 հոգի) ութը անգամ աւելի²¹: Իհարկէ, լրիւ անձանօթ չէին, շնորհիւ 1830ականներէն ամերիկացի միսիոնարներու գործունէութեան Օսմանեան Կայսրութեան մէջ, որոնք հայերը սահմանած էին իբրեւ «Արեւելքի անգլո-սաքսոններ» (“Anglo-Saxons of the East”)²²: Ինչպէս յայտնի է, Փոքր Ասիոյ մէջ տարածուած ամերիկեան վարժարաններու շրջանաւարտները Ամերիկա գաղթած առաջին հայերու շարքին եղած են 1870-80ականներէն:

Համիտեան ջարդերէն ազատած 200-300 հայ փախստականներ, որոնք Նիւ Եորք բերուած էին անգլիացի եւ ամերիկացի մարդասէրներու

¹⁹ Prescott F. Hall, “Immigration and the Educational Test”, *The North American Review*, October 1897, էջ 395:

²⁰ Roediger, էջ 15-16. նաեւ՝ Weil, էջ 273:

²¹ Mirak, էջ 71:

²² Rev. H. G. O. Dwight, *Christianity in Turkey: A Narrative of the Protestant Reformation in the Armenian Church*, James Nisbet, London, 1854, էջ 14: Այս արտայայտութեան ծագումը արդէն մոռցուած էր վեց տասնամեակ ետք. «Ֆիզիքսայէս, մորապէս եւ բարոյապէս, հայերը աշխարհի միւս ցեղերուն հաւասար են: (...) Անոնք կը նուաճեն բարձրագոյն տեղերը կրթական մշակոյթի մէջ. այսօրուան Ամերիկայի մէջ, բազմաթիւ հայեր ղեկավար դիրքեր կը վարեն գովէճներու եւ համալսարաններու մէջ: Արեւելականութիւն (Orientalism) չկայ հայ մտքին մէջ: Թուրքերը զիրենք կոչած են Արեւելքի “անգլո-սաքսոնները”» (Nishan Der-Hagopian, “Persecuted Armenia”, *The Century*, September 1918, էջ 662. ընդգծումը մերն է):

կողմէ, ընդդիմութեան հանդիպած էին ու անշարժութեան մատնուած՝ Էլիզ Այլընտի գաղթականային մէջ: Պոստոնի գաղթականութեան լիազօր Թոմըս Տելըիընթի խոստացած է փախստականներ ետ դարձնել Թուրքիա, եթէ հանրային բեռ հոչակուէին, «նոյնիսկ եթէ հաւանական ըլլար, որ թրքական դաժանութեան ձեռքը իյնան», իսկ երբ տարածայնութիւններ եղած են, թէ անոնք՝ «հայերու հորդա մը, որոնք օտարական ու աղքատ էին», կրնային Նիւ Ճըրզի հաստատուիլ, նահանգի բնակիչները բողոքած են «ընդդէմ յիշեալ օտարականներուն ու աղքատներուն՝ համայնքը դրկելու մասին»: Ամերիկացիներու եւ հայերու ջանքերը, ի վերջոյ, ապահոված են նորեկներուն ազատ արձակումը²³:

Հետաքրքրական է նշել, որ արեւելեան նահանգներուն մէջ տարածուած ժխտական քարոզչութեան փոխարէն, Նիւ Մեքսիքօ նահանգի հանրային դպրոցներու վերակացուն նոյն տարին ընդունած էր հայոց օժանդակութեան Շիքակոյի յանձնախումբի առաջարկը՝ նահանգին մէջ հայ վերաբնակիչներ տեղաւորելու: Լրատուութիւնը կ'աւելցնէր, թէ «*ան հայերու նկարագիրը ուսումնասիրած է եւ զանոնք կը համարէ վերաբնակիչներու շարք ցանկալի դասակարգ մը*»²⁴:

Հայ գաղթականները նկարագրային երկու գիծեր կը բերէին: Բոլորին յատուկ էր թշնամական միջավայրի մէջ վերապրելու ընդունակութիւնը, իսկ աւետարանական հայերու պարագային՝ ամերիկեան ընկերութեան բարոյականութիւնը (ethics)²⁵: Այսուհանդերձ, անոնց ժամանումը հակասական կերպով ընկալուած է: Սեմուէլ Քոքս՝ ամերիկեան նախկին դեսպան Օսմանեան Կայսրութեան մէջ, զանոնք նկատած էր «աշխարհի ամենէն սուր միտք ունեցող մարդիկը» եւ «Արեւելքի եանքիները՝ առաւել մտային սրութեամբ»²⁶: Ըստ պատմաբան Ճոն Ռիտփաթի, հայերը «արեւելեան Եւրոպայի ժողովուրդներէն ոչ-շատ տարբեր» էին դիմագծով եւ «խորամանկ ու բաւական մտաւորական ցեղ» մը, որ «*եթէ չըլլար հին՝ կրօնական եւ ընկերային աւանդութիւններու հետեւանքը, արդիական լաւ զարգացման ընդունակութիւն պիտի ունենային*»²⁷: Ուրիշ պատմաբան մը՝ Պենճըմին Հուիլըր, յայտարարած է, որ հայերու ուժականութիւնը, գործունէութիւնը եւ ձեռքբերումի (acquisition) նախասիրութիւնը «գրեթէ գեր-արեւմտեան» էին: Դրուատելով մանրամասնութիւններու հանդէպ անոնց սուր

²³ Mirak, էջ 69:

²⁴ “New Mexico Offers Homes to the Armenians”, *The Irrigation Age*, February 1896, էջ 97-98:

²⁵ Sarkis Atamian, *The Armenian Community: The Historical Development of a Social and Ideological Conflict*, Philosophical Library, New York, 1955, էջ 131:

²⁶ Samuel S. Cox, *Diversions of a Diplomat in Turkey*, Charles L. Webster, New York, 1887, էջ 181:

²⁷ John Clark Ridpath, *Great Races of Mankind*, vol. I, Jones Brothers, Cincinnati, 1893, էջ 612-13:

միտքը, զանոնք բնորոշած է իբրեւ անձնասէր, ֆիզիքապէս ոչ-գրաւիչ եւ ազնուականութիւն ու սեփական անձի հանդէպ յարգանք չունեցող²⁸:

Զանազան հայ եւ հայասէր գրողներ, մեծաւ մասամբ՝ ամետարանական, աշխատած են հայոց եւրոպական նկարագիրը հաստատել: 1892ին, վեր. Մկրտիչ Գաբրիէլեան կը գրէր. «Գիտնականները կ'ընդունին, որ հին հայերը մօտէն կապուած էին հին արիացիներուն հետ (...) որ արիացի էին եւ անոնց օրինական շառաւիղները այսօր կը խօսին լեզու մը, զոր արդի ազգաբանները վճռապէս կը դիպեն, որ կը պատկանի արիական կամ հնդկա-գերմանական լեզուներուն»²⁹: Երկու տարի ետք, Անդրանիկ Աժտէրեան շեշտօրէն կը զանազանէր հայերը եւ թուրքերն ու առհասարակ արեւելքցիները. «Հայերը, որոնք ծանօթ են իբրեւ “Արեւելքի անգլօ-սաքսոնները”, զուր կովկասեան արիւն ունին եւ կը պատկանին արեւմտեան քաղաքակրթութեան յառաջիմական ազգերուն, ցեղերու մեծ արիական ընտանիքին, մինչ թուրքերը՝ ասիացիներու զօրաւոր բազմութեան մը հետ, թուրանական ցեղին կը պատկանին եւ մոնկոլեան արիւն ունին»³⁰:

Համիտեան ջարդերուն նուիրուած յօդուածի մը մէջ, եգիպտաբան Հենրի Հայվըընսթ գրած է, թէ «արդի հայերը ամբողջութեամբ կը պատկանին սպիտակ արիական ցեղին»³¹, այսինքն՝ տիրական ցեղին անդամ էին եւ անոր լեզուներէն մէկը կը խօսէին: Ոմն ճորճ Ուիլսըն ցեղային հիմքով դաշինքներ կը հիղովր, յայտնելով, թէ «հին ցեղին մաքրագոյն» մարդիկը Սկանտինաւիոյ եւ Ռուսաստանի մէջ կ'ապրէին, ինչպէս եւ Ամերիկայի սկզբնական բնակութեան նահանգներուն մէջ (Վըրճինիա եւ Հիւսիսային ու Հարաւային Քարոլինա), իսկ «արիական արիւնը տկարագոյն» էր երկրի հիւսիս-արեւելեան շրջանին մէջ: Հետեւաբար, կ'եզրակացնէր, թէ ամերիկացիները պէտք է դաշնակցէին Ռուսաստանի հետ՝ Թուրքիոյ յաղթելու եւ «մեր արիացի ազգական հայերը ազատելու համար», բայց «այսօրուան գրեթէ ոչ-արիացի անգլիացիները հայկական բնաջնջումը կը դիպեն առանց յուզուելու, մինչդեռ եթէ պարզապէս “արիացի” բառը ըսէինք, Ռու-

²⁸ Benjamin Ide Wheeler, “Greece and the Eastern Question”, *Atlantic Monthly*, էջ 727-28:

²⁹ Rev. M. C. Gabrielian, *The Armenians, or the People of Ararat*, Allen, Lane, and Scott, Philadelphia, 1892, էջ 123: Այս պարբերութիւնը բառացիօրէն կրկնուած է պատ. Օհան Կայծակեանի հատորին մէջ (Rev. Ohan Gaidzakian, *Illustrated Armenia and the Armenians*, B. H. Asnive, Boston, 1898, էջ 89), որ բանաբաղուած է Գաբրիէլեանի գիրքէն:

³⁰ Antranig Azhderian, *Under Oriental Skies or Asia Minor and Her Inhabitants*, The Williams Publishing and Electric Company, Cleveland, 1894, էջ 85:

³¹ Rev. Henry Hyvernatt, “Armenia, Past and Present”, *The Catholic World*, December 1895, p. 314: Վերատպումը տե՛ս՝ Arman J. Kirakosian (ed.), *The Armenian Massacres 1894-1896: U.S. Media Testimony*, Wayne State University Press, Detroit, 2004, էջ 102:

սաստանդ մեզի պիտի միանար թուրքը հին արիական տունն՝ Ասիայէն վարելու համար...»³²:

Վեր. Գեորգ Ֆիլեան կը յայտարարէր, թէ հայերը «կը պատկանին նահապէս յաբեթական, յետոյ կովկասեան (Հայաստանի հիւսիսը գտնուող Կովկաս լեռնէն), այնուհետեւ հնդեւրոպական, եւ այժմ արիական կոչուող ցեղին՝ մարդկութեան ամենէն յառաջադէմ տեսակը եւ ֆիզիքապէս ամենէն գեղեցիկը»³³: Երկրի հոշակաւոր կրօնական ղեկավարներէն Վեր. Թոմըս Տըուիթ Թալմէյճ, վերջինիս կ'արձագանգէր, նկարագրելով Հայաստանը իբրեւ Ադամի ու Եւայի դրախտավայրը եւ Նոյեան տապանի կանգնումի վայրը, որուն բնակիչները «կովկասեան տիպի բարձրագոյն տեսակ մըն են»³⁴: Վեր. Ֆրետերիք Կրին կը գրէր, թէ հայերը կը պատկանէին «յաբեթական ճիւղին», իսկ «անոնց դիմագիծն ու ֆիզիքական կազմուածքը զիրենք կը կապեն կովկասեան ցեղի լաւագոյն տեսակներուն հետ»³⁵: Յառաջադէմ եւ վայելուչ ցեղերուն հետ նոյնացումը ուղղուած էր մուտք գործելու ամերիկեան ցեղայնական գիտակցութեան մէջ: Ֆիլեան, յիշելով, որ անգլո-սաքսոնները «կ'օգնեն իրենց հոգեկան եղբայրները՝ Արեւելքի անգլո-սաքսոնները», գրած է. «Եւ ի՞նչ է Միացեալ Նահանգներու ժողովուրդը: Քամական կամ սեւակե՞րպ (Negroid): Անշուշտ՝ ոչ: Սեմական (արաբ, հրեայ): Որոշապէս՝ ոչ: Յաբեթական կամ արիական են նաեւ՝ ճիշտ հայերուն պէս: Ի հարկէ, դէմքի տեսակը նոյնն է, ինչպէս եւ նկարագրի տեսակը»³⁶:

1898ին, Աժտէրեան կը կրկնէր հայեր-կովկասցի-արիական-արեւմտեան եւ թուրքեր-ասիացի-թուրանեան-մոնկոլեան-արեւելեան համեմատութիւնը, վերջիններուն մասին ամօքնելով. «Այսպիսով, անոնք չեն պատկանիր նոյնիսկ յաջորդ լաւագոյն ցեղին՝ սեմականին, այլ ցեղային սանդուխի ստորին տեղը կը գտնուին»³⁷: Արամայիս Վարդուկեան, քննադատելով Հայկական Հարցին նուիրուած միսիոնարական այն գիրքերը, որոնք առիթն օգտուած էին յարձակում գործելու Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վրայ, դիտել տուած է, որ «հայերը, իբրեւ ցեղ, բոլորը պատկանելով ազ-

³² George Wilson, *The Financial Philosophy or The Principles of the Science of Money*, Henneberry and Co., Chicago, Donnohue, 1895, էջ 219:

³³ George H. Filian, *Armenia and Her People or the Story of Armenia by an Armenian*, American Publishing Company, Hartford (Ct.), 1896, էջ 41:

³⁴ James Wilson Pierce (ed.), *Story of Turkey and Armenia*, R. H. Woodward, Boston, 1896, էջ 332:

³⁵ Frederick Greene, *The Rule of the Turk*, G. P. Putnam's Sons, New York and London, 1896, էջ 132:

³⁶ Filian, էջ 41, 104.

³⁷ Antranig Azhderian, *The Turk and the Land of Haig or Turkey and Armenia: Descriptive, Historical, and Picturesque*, The Mershon Company, New York, 1898, էջ 64:

գային եկեղեցւոյ, իրենց ցեղային իւրայայտութիւնը պահած են: Հայերը ցեղ են, բայց թուրքերը՝ ո՛չ: Հայերը խառնուրդ մըն են ցեղային բազմաթիւ տեսակներու եւ անոնց ազգութեան բաղկացուցիչը կրօնքն է»³⁸:

Այն հաւաստիացումները՝ թէ հայերը «արեւմուտքցիներու նոյն արիւնը, դիմագծերը, կրօնքը եւ քաղաքակրթութիւնը ունին, եւ անոնց իսկական եղբայրներ ու քոյրեր են (...)»³⁹, հակազդած են օրուան ցեղային տեսութիւններուն եւ ամերիկեան հիմնադրական պատումին: Սակայն, հրապարակ իջած հայազգի եւ հայասէր գրիչները պիտի չհասնէին իրենց նպատակին: Սպիտակամորթ, եւրոպական եւ բողոքական պատկանելութեան պնդումները հակազդթականական հոսանքը համոզելու բաւարար չէին, բայց 1916ին պիտի յիշուէին իբրեւ օրինակ, թէ ինչպէ՛ս ամերիկեան իրարայաջորդ կառավարութիւնները «թոյլ տուած են որ իրենց օտարերկրեայ քաղաքականութիւնները քուէով առաջարկուին», պնդած է ԱՄՆի նախկին արտաքին գործոց օգնական նախարար Ճոն Բալըն Օ'Լոյին, որ աւելցուցած է, թէ «մեր հայերը, բարեմիտ միսիոնարներու զօրակցութեամբ, գրեթէ պատճառ դարձան Մ. Նահանգներու եւ Թուրքիոյ միջեւ պայտերազմի»⁴⁰:

Արդարեւ, հակազդթականութեան ցեղային տեսաբանը՝ ընկերաբան Ուիլիըմ Ռիփլի, կը կարծէր, որ արիական լեզուներ խօսողներ չկային Կովկասի մէջ, բայց վստահ չէր, թէ հայերն ու հրեաները սեմական լեզուական ընտանիքի ներկայացուցիչներն էին շրջանին մէջ: Ցայտուն հակասութիւն մը կար իր կասկածներուն մէջ. Ռիփլի գրած է, թէ հայերէնը «կը թուի արիական ըլլալ», այս արտայայտութեան կցելով ծանօթագրութիւնը՝ «եթէ հայերէնը իրանական, սեմական կամ եզակի է, վստահաբար արիական է»⁴¹: Բնագէտ Ուիլիէ Ռոցէլ ա՛լ աւելի հետեւողականութեան պակաս ցուցաբերած է, որդեգրելով հայերու հինցած սեմական դասակարգումը («բաւական խելացի եւ ինքնապիպ, [բայց] անոնց կը պակսի այն յարատւութիւնը, որ այնքան անհրաժեշտ է մնայուն յառաջդիմութեան համար») եւ զանոնք խմբաւորելով քաղդէական ճիւղին մէջ՝ սուրիացիներու, ասորեստանցիներու, բաբելացիներու եւ հրեաներու հետ: Սակայն, միւս

³⁸ Armais P. Vartoogian, *Armenia's Ordeal: A Sketch of the Main Features of the History of Armenia*, n.p., New York, 1896, էջ 42:

³⁹ Filian, էջ 41.

⁴⁰ John Callan O'Laughlin, *Imperiled America: A Discussion of the Complications Forced upon the United States by the World War*, The Reilly & Britton Co., Chicago, 1916, էջ 38:

⁴¹ William Z. Ripley, *The Races of Europe: A Sociological Study*, New York, D. Appleton, 1899, էջ 436, 438, 443 (ընդգծումը մերն է):

կողմէ, զանոնք յիշած է իբրեւ արիական լեզուական ընտանիքի տասը խումբերէն մէկը⁴²:

Հուլիլը դիտել տուած է, որ Արեւմուտքի յատկանիշերը՝ ստեղծագործութիւն, յառաջդիմութիւն եւ անհանգստութիւն, կը հակադրուէին Արեւելքի անշարժութեան, համակերպութեան եւ լճացման: Հայերը սահմանած է որպէս «անձնապէս անհրապոյր», «չափազանց վրդովեցուցիչ» եւ «վնասական անձեր», Թուրքիան բնորոշելով իբրեւ «խորապէս արեւելեան, ներկայացուցականօրէն արեւելեան իր քաղաքական ոգիով», որուն «հաւասարակշիռ կառավարութեան պակասը» գլխաւոր պատճառը եղած էր, որ հայերը դառնային «պատուիս մը կայսրութեան համար»: Սակայն, անլեզուցած է, որ հայերը «սեփական լեզու, գրականութիւն եւ կրօնք, ազգային ու ցեղային լաւ սահմանուած փեսակ ունին, եւ մենք՝ արեւմուտքցիներս, կը հաւաքանք, որ անհաւականութեան եւ անձնաւորութեան այսքան փորձեր ունեցող ժողովուրդ մը սեփական կառավարութեան իրաւունք ունի»⁴³:

Գրագիտութեան քննութիւն հաստատելու ծախող փորձերէն մէկուն ընթացքին, Սահմանափակման Լիկայի գործադիր յանձնախումբի ատենապետ Ռոպըրթ Տըքուրսի Ուորտ 1902ին կոչ ուղղած է «սահմանափակելու մեծաքանակ ոչ-որակեալ մշակներու գաղթականութիւնը, որոնք այժմ այս երկիրը կու գան հարաւային եւ արեւելեան Եւրոպայէն ու Ասիայէն՝ Նիւ Եորքի նաւահանգիստի միջոցով», անլցնելով:-

Աւելի՛ն. ընդունելով հանդերձ, որ ներկայ անգրագէտ գաղթականներէն շատերը կարելի է գործի լծել անմիջապէս՝ ցած աշխատավարձով, մեր ներկայ արտակարգ բարգաւաճումի վիճակին մէջ, պէտք է յիշուի, որ այս ծանր ձեռային աշխատանքը կատարողները մեր անգրագէտ գաղթականներուն ամբողջութիւնը չեն կազմեր: Այսպէս, մինչ հարաւային իտալացիները, լեհերն ու սլովաքները կրնան ներկայիս ծանր ձեռային աշխատանք գտնել, մեր գաղթականներուն մեծագոյն մասը, ինչպէս, օրինակ, եբրայեցիները, սուրիացիները, հայերը են., սովորական մշակներ չեն դառնար⁴⁴:

Բժիշկ Ալան ՄաքԼոյին նախատալից յօդուածի մը մէջ պնդած է, որ սուրիացիներն ու հայերը «համբաւաւոր էին իրենց կեղծաւոր եւ անսկզբունք յատկանիշերով», իսկ անոնց «ծառայամիտ ու ստրկաբարոյ խոնարհութիւնը եւ ոգիի լիակատար բացակայութիւնը» կը ծառայէր իբրեւ «ծածկոյթ՝ արեւելքցիի նենգութեան»: Առաջ անցնելով, զանոնք պիտակած է «Մերձաւոր Արեւելքի մակաբոյժներ» եւ «Լեւանթի տականք»՝ յոյներու եւ

⁴² W. E. Rotzell, *Man: An Introduction to Anthropology*, John Jos. McVey, Philadelphia, 1905, էջ 135-136, 139:

⁴³ Wheeler, էջ 727:

⁴⁴ *Regulation of Immigration: Report of the Committee on Immigration, U.S. Senate, on the Bill (H.R. 12199) to Regulate the Immigration of Aliens into the United States*, Government Printing Office, Washington, 1902, էջ 74, 78:

թուրքերու կողքին, որոնք «ցանկալիութեան իմաստով այնքան ցած [են] բոլոր միւսներէն, որ առանձին դասակարգ մը կը կազմեն»⁴⁵:

Յաջորդ տարի, ընկերաբան Էտուըրտ Ռոս կ'արձագանգէր Ֆրենսիս Ուոքըրի խօսքներուն. «Գաղթականութեան հեղեղը այժմ կը հոսի փարբեր ակերէ, սնելով նախորդ ալիքէն աւելի ստոր մարդկային աղբիւրներէ: Խրոսաթիայէն ու Տալմաթիայէն եւ Սիկիւիայէն ու Հայաստանէն, մեզի կը նետեն ծեծուած ցեղաբնականներու ծեծուած անդամները, յաճախ ամենէն նախնական մարդիկը, որոնք մէկ կողմ նետուած են կամ երեւ մնացած են ուժեղագոյն երոպական ցեղերու օրօրներուն մէջ»⁴⁶: Յօդուածը լոյս տեսած էր *Independent* շաբաթաթերթին մէջ, որ նոյն թիւով խմբագրական քննադատական մը կը հրատարակէր, ուր, ընթացիկ կարծրատիպերու հետեւելով հանդերձ, նպաստաւոր գաղափար կը յայտնէր Նիւ Եորքի հայերուն (թէեւ փոքրամասնութեան մը) մասին. «Այդ «ծեծուած» հայերը աղքատացեալներ չեն երթար, այլ հարուստ կը դառնան: Արեւելքի մէջ ասացուածք մը ունէին, թէ հրեայ մը հաւասար է երկու թուրքի, յոյն մը՝ երկու հրեայի, եւ հայ մը՝ երկու յոյնի. փիրող թուրքը շարքին խորը կ'երթայ, իսկ ճնշուած հայը՝ գազաթը: Անոնք յաջող վաճառականներ են այս քաղաքին մէջ»⁴⁷: 1906ին, Փրեսքըթ Հոլ կ'ընդունէր, առարկայական մօտեցում ձեւացնելով, թէ «կարգ մը հայ վաճառականներ բաւական խելացի են եւ անցանկալի գաղթականներ չեն: Միւս կողմէ, ստորին դասակարգէն շարքերը չափազանց առարկելի են»: Իր եզրակացութիւնը, այդուհանդերձ, այն էր, որ հայերը, «ընդհանրապէս, ցանկալի գաղթականներ չեն»⁴⁸:

Տնտեսագէտ Ճոն Բոմմընզ, բնութագրումի երոպական ընթացիկ փորձերուն հետեւելով, հայերուն մասին կը գրէր, թէ «Արեւելքի ամենէն խորամանկ վաճառականներու, առեւտրականներու եւ լումայափոխներու շարքին կը պատկանին եւ, հրեաներու նման, գիւղացիութիւնը զիրենք կ'աւելնէ եւ կառավարութիւնը կը հալածէ,- աւելցնելով,- Հրեաներուն պէս նաեւ, կրօնական հալածանքը զիրենք միացուցած է՝ 5.000.000ի թիւով,

⁴⁵ Allan McLaughlin, “Hebrew, Magyar, and Levantine Immigration”, *The Popular Science Monthly*, September 1904, էջ 440-442: Սեւամորթ մամուլը արձագանգ եղած է այս բառապաշարին. 1907ին, *Colored American Magazine* կը գրէր, թէ «արդէն օրը հասած է, երբ Եւրոպայի փականքը մեզի հետ է՝ աղքատները, դատաւարութեալները, ընկերվարականները, անիշխանականները» (մէջբերումը՝ Stephen Steinberg, *The Ethnic Myth: Race, Ethnicity, and Class in America*, Beacon Press, Boston, 2001, էջ 202):

⁴⁶ Edward Alsworth Ross, “The Value Rank of the American People”, *The Independent*, November 10, 1904, էջ 1063 (վերատպումը՝ idem, *Foundations of Sociology*, The Macmillan Company, New York and London, 1905, էջ 393):

⁴⁷ “The ‘Lesser Breeds’”, *The Independent*, November 10, 1904, էջ 1099:

⁴⁸ Prescott F. Hall, *Immigration and Its Effects upon the United States*, Henry Holt and Company, New York, 1906, էջ 42:

նշանակալիորէն զտարին եւ շրջակայ ցեղերէն տարբեր ցեղային տեսակով»⁴⁹:

Ամերիկացի հռչակատու վիպասան Հենրի Ճէյմզ վերադարձած է 1904-05ին՝ քառորդ դար Անգլիա ապրելէ ետք, ու գրի առած յօդուածներու ժողովածու մը, ուր արձանագրած է իր տպավորութիւնները ամերիկեան ազգութեան վրայ գաղթականութեան ներգործութեան մասին: 1895-96ի հայկական ջարդերուն, Ճէյմզ իր վրդովումը յայտնած էր Եւրոպայի ցուցաբերած անշարժութեան հանդէպ՝ Ապտիլ Համիտի վայրագութեան դիմաց: Տասը տարի ետք, սակայն, նոյն հայերը կը դառնային Ճէյմզի կողմէ «ամենէն աւելի ծաղր ու ծանակի ենթարկուած գաղթականական խմբաւորումը»⁵⁰: Գրագէտը պատահական հանդիպում մը յիշած է երիտասարդ հայու մը հետ՝ Նիւ Հեմփշիրի բլուրներուն վրայ՝ իբրեւ ապացոյց հաղորդակցութեան պակասին բնիկի եւ օտարականի միջեւ, որ ցոյց կու տար համարկելու անկարելիութիւնը, եւ այնուհետեւ վերադարձած է հայկական օրինակին՝ հաղորդակցութեան չգոյութեան այդ զգացումը շեշտելու համար: Ճէյմզ ենթադրած է, որ ծովումի անկարելիութիւնը հետեւանքն էր փակ կեանքի զարգացման եւ ներհամայնական համերաշխութեան իրողութեան գաղթավայրին մէջ:

Յամաք իջած հայուն, օրինակ, հոն կը սպասէ այնքան տաք ու կահաւորուած հայկական անկիւն մը, որ անկէ զերծ ըլլալու փոյթի կարիքը հետզհետէ նուազ նախապայման մը կը դառնայ: Անկիւնը աւելի ու աւելի տաք կը դառնայ, կ'ենթադրուի, հարուստ կուտակումներով, եւ ուրեմն աւելի ու աւելի ժամանակ կ'առնէ շրջապատող տարրին մէջ կլանուիլը իրեն համար, եւ ան փաստօրէն կրնայ զգալ՝ աւելի ու աւելի, որ կրնայ ատիկա ընել ըստ իր դրած պայմաններուն⁵¹:

Ալֆրէտ Շուլց քննած է ցեղային խառնուրդի ենթադրեալ ազդեցութիւնը պատմութեան վրայ, փորձելով մատնանշել անոր հետեւանքները ամերիկեան գաղթականութեան վրայ: Հարաւային եւ հարաւ-արեւելեան եւրոպացիները (իմա՝ նաեւ Օսմանեան Կայսրութեան բնակիչները) նկատած է «աշխարհի ամենէն խառնացեղ ժողովուրդը», բացառութեամբ հարաւային ամերիկացիներուն, զանոնք պիտակելով «ազգութիւններ որ ներկայիս աւելի լաւ ցեղերու փարիաներն (*pariah*) են, ու եղած են դարերով բազմիցս զրպարտուած թուրքէն անհունապէս ստոր»⁵²: Եզրակացուցած է, որ

⁴⁹ John R. Commons, *Races and Immigrants in America*, Macmillan, 1907, New York, էջ 100-01:

⁵⁰ Roediger, էջ 4: Համիտեան ջարդերուն հանդէպ Ճէյմզի կեցուածքին մասին, տե՛ս՝ Peter Balakian, *The Burning Tigris: The Armenian Genocide and America's Response*, HarperCollins, New York, 2003, էջ 124:

⁵¹ Henry James, *The American Scene*, Harper and Brother, New York and London, 1907, էջ 116, 120:

⁵² Alfred P. Schultz, *Race or Mongrel?*, L. C. Page and Co., Boston, 1908, էջ 322:

«ներկայիս եկող ցեղերուն պատմութիւնը անտարակուսելիօրէն կը փաստէ անոնց մտային ստորակայութիւնը սլաւներէն ու լատիններէն առաջ գաղթող ցեղերուն: Եթէ գաղթականութիւնը տակաւին օրհնութիւն մըն է, ուրեմն դիմացկուն նորմանտական ցեղերը ամէն ձեռով նախընտրելի են, քան անցած ցեղերու հարաւային եւ հարաւ-արեւելեան բեկորները»⁵³:

1909ին, կրթական հարցերու մասնագէտ Էլվուտ Քըպերլիի բանաձեւումը խնդրոյ առարկայ կը դարձնէր Շուլցի մօտեցումը, թէ «դպրոցը չի կրնար ցեղի մը մասնայաբնութիւնները ներարկել ուրիշ ցեղի մը մանուկներուն մէջ»⁵⁴: Կեդրոնանալով կրթութեան միջոցով ընկերային ճարտարագիտութեան վրայ, Քըպերլի պնդած է, որ նկատելի էր նոր գաղթականութեան նկարագրային փոփոխութիւնը, ներառեալ «հարաւէն յոյներ, սուրիացիներ եւ հայեր»: Գրած է. «Անգրագէտ, հիւ, ինքնավարահոյութեան եւ նախաձեռնութեան պակասներով, օրէնքի, կարգի ու կառավարութեան անգլօ-գերմանական հասկացութիւնները չունենալով, անոնց գալուստը ծառայած է մեր ազգային տոհմագիծը խորապէս նօսրացնելու եւ մեր քաղաքացիական կեանքը աղաւաղելու»: Քըպերլի մակերեսային ընդհանրացումներէն անցնելով ճուլումով ընկերային կարգը պահպանելու անհրաժեշտութեան՝ կը թելադրէ. «անոնց երեխաներուն մէջ արմատաւորել, որքան կարելի է՝ արդարութեան, օրէնքի ու կարգի եւ ժողովրդային կառավարութեան, եւ անոնց մէջ արթնցնել յարգանք մը մեր ժողովրդավարական հաստատութիւններուն եւ մեր ազգային կեանքի այն բաներուն համար, որոնք, իբրեւ ժողովուրդ, կը նկատենք, որ արժանի է պահպանել»⁵⁵: Սեպտեմբեր 1908ին, Ամերիկայի Ագարակապաններու Կրթական եւ Համագործակցական Միութիւնը (Farmers' Educational and Cooperative Union of America) միեւնոյն կեցուածքը կ'որդեգրէր, յորդորելով որ գաղթականութեան օրէնքները գործադրուէին երկրի «հաստատութիւնները պահպանելու, քաղաքացիութիւնը պաշտպանելու եւ անգլօ-սաքսոն քաղաքակրթութիւնը պահելու ապագայի համար...»: Սակայն, առաջադրած է հակառակ լուծումը՝ դաշնակցային եւ նահանգային օրէնսդրութեան վաւերացումը, որպէսզի «ներկայ օտար ներհոսքը հարաւ-արեւելեան Եւրոպայէն եւ արեւմտեան Ասիայէն» դուրս մնար⁵⁶:

Իր գիրքին մէջ, Ռիփլի գոված էր հայերը.

Բոլոր արեւելքցիներուն մէջ, ամենէն խելացիները, աշխատասէրները եւ խաղաղասէրներն են: Հրեաները կը յիշեցնեն նկարագրի շատ գիծերով, յատկա-

⁵³ Նոյն, էջ 254-55:

⁵⁴ Նոյն, էջ 261:

⁵⁵ Ellwood P. Cubberley, *Changing Concepts of Education*, Houghton Mifflin, Boston, 1909, էջ 14-16:

⁵⁶ *Reports of the Immigration Commission: Statements and Recommendations Submitted by Societies and Organizations Interested in the Subject of Immigration*, Government Printing Office, Washington, D.C., 1911, էջ 382:

պէս առեւտրական գործերու իրենց ընդունակութեամբ եւ իրենց յատկանշական ժուժկալութեամբ, որ կը մօտենայ ժլատութեան (...) Մարդաբանօրէն, այս մարդիկը գերագոյն կարեւորութիւն ունին իբրեւ ֆիզիքական տեսակի մաքրութեան օրինակ, որ կը բխի նշանաւոր ընկերային եւ կրօնական համերաշխութենէ: Դարձեալ կը մրցին հրեաներուն հետ այս իմաստով⁵⁷:

Սակայն, չափաւոր լեզուի գործածութիւնը յարաբերական էր: 1908ին, Ռիփլի ակնարկած է ազնուապետական դասակարգի անկատար ակնկալիքին՝ անմիջական ծովման. «Եւրոպայի մէջ, բնակչութիւնը հողէն աճած է: Դեռ ներհիսուած է անոր մէջ, անոր մասն է: (...) Բայց Ամերիկայի մէջ, մարդ գրեթէ կրնայ ըսել, թէ ժողովուրդը երկինքէն ինկած է: Հողին վրայ են, բայց տակաւին անոր լիակատար մասը չեն: Բնակչութեան արդիւնքը արուեստական է ու տարաշխարհիկ: Դեռեւս կապ չունի իր ֆիզիքական միջավայրին հետ: Արդիւնքը՝ աշխարհի պատմութեան մէջ եզակի մարդկային երեւոյթ մը»⁵⁸:

Ռիփլի աւելի մտահոգ էր տարբեր տեսակներու «խառնուրդ»ով (intermixture)՝ նպաստելով եզակի «ամերիկեան տիպ»ի մը յառաջացումին, որուն կողմնակից եղած է, հաւանական համարելով ատիկա՝ «հին անգլո-սաքսոն ցեղի» ընկերային եւ անջրպետային տեղաշարժին միջոցով: Հարցը կը դառնար այդ եզակի տիպին գերակայ կամ ստորակայ ըլլալուն շուրջ. Ռիփլի անցողակի յիշած էր, թէ «նոյնիսկ Եւրոպայի քաղաքական կոնքին դիմած են, եւ հիմա մեծաթիւ յոյներ, հայեր եւ սուրիացիներ կը ներգրաւենք: Բաւականաչափ չար կամ ստոր ժողովուրդ չկայ, որ ապաստան չփնտռէ մեր ափերուն»: Բայց վերլուծումը անոր վստահութիւն կը ներշնչէր, որ «անգլո-սաքսոն բեռը» կրնար ամբողջանալ, «սնելու, բարձրացնելու եւ ներշնչելու այս բոլոր գաղթական ժողովուրդները, որոնք, ժամանակի ընթացքին, նոյնիսկ եթէ անգլո-սաքսոն ցեղը ֆիզիքապէս ողողուի կլանող հեղեղով, անոր քաղաքակրթութեան եւ իդէալներու ջախը դեռ պիտի շարունակէ ճանապարհը լուսաւորել»⁵⁹: 1909ին, սակայն, դրուատած է «մեր ափերուն վրայ այժմ իջնող հորդային (...) գերազանց ֆիզիքական որակը» եւ ընդգծած, թէ «գլխաւորաբար կ'ընդունինք գիւղացիութեան եւ ստորին դասակարգերու լաւագոյն, ամենէն յառաջադէմ եւ արթնամիտ տարրը, որ տրամադրելի է վերջերս յայտնուած այս նոր երկիրներուն կողմէ»⁶⁰:

Գնդապետ ու բժիշկ Չարլզ Վուորըֆ կենսաբանական եւ ցեղային գերակայութեան երանգը մուծած է խօսակցութեան մէջ: Ձուլման կողքին,

⁵⁷ Ripley, *The Races of Europe*, էջ 446.

⁵⁸ William Z. Ripley, “Races in the United States”, *The Atlantic Monthly*, December 1908, էջ 745:

⁵⁹ Ripley, “Races in the United States”, էջ 748-59:

⁶⁰ William Z. Ripley, “Race Progress and Immigration”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, July 1909, էջ 130:

ան պնդած է, որ արիացիներէն (= սպիտակամորթներէն) ստորադաս նորեկները պարզ մակաբոյժներ էին.

Գաղթականները այժմ կու գան Եւրոպայի եւ Ասիոյ մասերէ, ուր շատ անլի քիչ ուղեղ կայ, քան արիացիի ունեցածը. տարբեր ցեղերէ մարդիկ, դժուար ծովելի արիացիներու հետ: “Անգրագէտներու հորդաներ”, “Եւրոպայի տականք”, “մուրացկաններ”, եբրայեցիներ, լեհեր, սլովաքներ, խրուաթներ, հունգարացիներ, իտալացիներ, սուրիացիներ, որոնք չեն կրնար հասկնալ արիական ժողովրդավարութիւնը, երբեք չեն կարողացած դիմադրել արիացիներուն, աճած են արիացիներու հազարամեակներ շարունակ կերտած բարձր քաղաքակրթութեան մէջ եւ միշտ եղած՝ կերակրակից օրկանիզմներ (commensal organisms)⁶¹:

Ընկերաբան Հենրի Փրաթ Ֆերչայլտ նման զուգահեռ մը գծած է սեւամորթներու հետ, յոյն գաղթականներուն նուիրուած հատորի մը մէջ. «Այսուհանդերձ, միջին ամերիկացիի մարքին մէջ, արդի գաղթականները առհասարակ սպորադաս ժողովուրդներ կը նկատուին, ցեղեր, որոնց վրայ վերէն կը նայի, որոնց հետ չ'ուզեր կապ ունենալ՝ ընկերային հաւասարութեան իմաստով»⁶²:

Յեղի ու գաղթականութեան հարցին մէջ, աշխատաւորական շարժումը իր դասակարգային դիրքորոշումէն հեռու էր: Գաղթականներուն դէմ կեցուածք ճշտած էր, այն պատճառաբանութեամբ, որ անոնք կրնային համաձայնիլ աշխատավարձերու նուազումին եւ գործարաններու ղեկավարութեան կողմէ կանոններու դրժումին: 1904ին, Ռիփլի դիտել տուած էր, որ «արհեստակցականներուն կողմէ ամենէն արեւի ազգութիւնները Եւրոպայի խուժանն է, որ հիմա կու գայ յարաճուն թիւերով, իչպէս հայերը, յոյները եւ սուրիացիները: Ասոնք բոլորը խմբուած են առանձին դասակարգի մէջ, իբրեւ գործադուլ արողներ (strike breaker)»⁶³: 1890էն մինչեւ 1909, կամայ թէ ակամայ, հայերը ներգրաւուած էին նման գործունէութեան մէջ, եւ ասիկա բազմիցս նիւթ դարձած է ամերիկեան եւ հայ մամուլին մէջ⁶⁴: Վիքթոր Պերկէր՝ ԱՄՆի Ընկերվարական Կուսակցութեան առաջին ներկայացուցիչը քոնկրէսի մէջ, սպիտակ ցեղի յաղթանակը նկատած է աշխատաւոր դասակարգի յաղթանակի երաշխիքը: Յունիս 1911ի ճառի մը մէջ, պնդած է, որ գործարանատէրերը ձեռնարկած էին կազմակերպելու նուազ ցանկալի գաղթը մթին նպատակներով. «Մինչ մեր գործարաններու արդարադրանքները մեծապէս պաշտպանուած են [տուրքերով], երբեմն՝ մինչեւ 200

⁶¹ Charles E. Woodruff, *Expansion of Races*, Rebman, London and New York, 1909, էջ 389:

⁶² Henry Pratt Fairchild, *Greek Immigration to the United States*, Yale University Press, Henry Frowde, New Haven, London, 1911, էջ 237:

⁶³ William Z. Ripley, “Race Factors in Labor Union”, *The Atlantic Monthly*, March 1904, էջ 301.

⁶⁴ Տե՛ս, օրինակ՝ «Ամերիկահայ քոնկրէս», *Հայրենիք*, 17 Օգոստոս 1907 եւ 7 Սեպտեմբեր 1907: Հմմտ.՝ Mirak, էջ 88-89:

առ հարիւրի մակարդակով, զանոնք արտադրողները բնաւ պաշտպանուած չեն: Ընդհակառակը, վերջին քսան տարիներուն, սլաւոնները, իրաւացիները, յոյները, ռուսերը եւ հայերը միլիոններով մուծուած են երկրին մէջ: Պարզապէս աւելի ցած ապրուստի մակարդակ ունենալուն համար, մեր պաշտպանուած ճարտարարուեստի աշխատանոցներէն, գործարաններէն եւ հանքերէն դուրս դրած են ամերիկացիները, գերմանացիները, անգլիացիները եւ իրլանդացիները»: Այդ ժամանակ արդէն ապացուցուած էր, որ այս պնդումները անճիշտ էին. ո՛չ աշխատավարձերը նուազած էին եւ ո՛չ ալ նոր գաղթականները փոխարինած էին հին աշխատատեղերը, որոնք իրականութեան մէջ մազլցած էին՝ աւելի հմտութիւն պահանջող գործերու անցնելով⁶⁵:

ՀԱԼԱՃԵԱՆԻ ԴԱՏԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

1870ի քաղաքացիութեան օրէնքի բարենորոգումը ազատօրէն օգտագործուած էր մինչեւ 1906, եւ հունգարացիներ, ֆինլանտացիներ, հայեր, թուրքեր, սուրիացիներ եւ հնդիկներ քաղաքացիութիւն ստացած էին Քալիֆորնիոյ մէջ: Արտաքին գործոց նախարարութիւնը, յատուկ հրահանգով, ցուցմունք տուած է դատարաններուն օրէնքներու ճիշտ գործադրութեան մասին: Ազատամտութիւնը խարդախութեան աղբիւր դարձած էր տարբեր շրջաններու մէջ: Օրինակ, ըստ դատաւոր Չարլզ Ամիտլընի 1906ի դատավճիռին, տեղացի կաշառակեր քաղաքական գործիչներ հաւաքած էին օտարականներու խումբեր (հունգարացի, իտալացի, հայ եւ հրեայ) Սենթ-Լուիզի մէջ ու զանոնք տարած դատարան՝ քաղաքացիութեան երդումը տալու առանց այլեւայլ հարցումներու⁶⁶:

29 Յունիս 1906ին, ամերիկեան քոնկրէսը գաղթականութեան օրէնք մը վաւերացուցած է, որ ուղղուած էր վերջ դնելու նահանգային դատարաններու միօրինակութեան բացակայութեան, նաեւ՝ կանոնաւորելու քաղաքացիութեան շնորհումի ընթացակարգերը, հաստատելով կեդրոնացած վարչութիւն մը: Սահմանափակելով քաղաքացիութեան հարցերով զբաղող դատարաններու թիւը, կը ստեղծէր Գաղթականութեան եւ Քաղաքացիութեան Վարչութիւնը (Bureau of Immigration and Naturalization), որուն քաղաքացիութեան բաժանմունքի վարիչը եղած է Ռիչըրտ Քեմպըլ

⁶⁵ Alexander Kadison, “Berger and Wilson: The Socialist’s Remarks on Immigration from Southern Europe”, *The New York Times*, July 15, 1912. նաեւ՝ Isaac A. Hourwich, *Immigration and Labor: The Economic Aspects of European Immigration to the United States*, New York, G. P. Putnam and Sons, London, Knickerbocker Press, 1912, էջ 394-395. նաեւ՝ Henry Reed Burch and S. Howard Patterson, *American Social Problems: An Introduction to the Study of Society*, The Macmillan Company, New York, 1918, էջ 114-15:

⁶⁶ David P. Dyer, *Autobiography and Reminiscences*, William Harvey Miner, St. Louis, 1922, էջ 277:

(1906-13): Այս գրասենեակին վստահուած էր իրաւապահութիւնը եւ պայքարը՝ կասկածելի դէպքերու դէմ:

Սեպտեմբեր 1909ին, Սինսինատի շրջանային դատարանին դիմում եղած է վճռելու, թէ հպատակութեան դիմած թուրք մը կրնա՞ր ոչ-սպիացի եւ, հետեւաբար, սպիտակամորթ նկատուիլ: Թէեւ թուրք գաղթականները փոքրաթիւ էին, դատը կը հետաքրքրէր «հունգարացի եւ մաճար (Hungarian and Magyar) (sic) ժողովուրդներու ներկայացուցիչները», գրած է *Նիւ Եորք թայմզ*ի խմբագրականը, «որոնց ցեղը նման է թուրքերուն, եւ որոնք մեր գաղթականներու կարելիութիւնը մէկ մասը կը կազմեն»: Յօդուածը թրքական արշաւանքներու պատմութեան եւ թուրքերու մոնկոլական ծագումին թուցիկ ակնարկ մը նետելէ ետք, դիտել տուած է, որ «*դէպի արեւմուտք յառաջխաղացքին մէջ, թուրքերը ազատութիւն խառնուած էին իրենց լուծին տակ ինկած կովկասեան ցեղերուն հետ*»: Պոլսոյ բնակիչները արաբներու, քիւրտերու, սլաւներու, ալպանացիներու եւ յոյներու շառաւիղներ էին, ինչպէս եւ «աւելի խառն ծագումով օտար ստրկուիչներու»: Սակայն, խմբագրականը ամերիկացի գրողներէ վկայութիւններ բերած է Անատոլիոյ թուրքերու ոչ-սպիտակ դիմագծին մասին եւ թէ՛ «թրքական միտքը չ'աշխատիր մերինին նման...»: Եզրակացուցած է, որ «*թէեւ դաժան ու ջարդարար ժողովուրդ մըն են (...) անոնք նաեւ եւրոպացի են, այնքան "սպիտակ" որքան հունգարացիները, ֆինլանդացիները եւ քոզաքները*»⁶⁷:

Լիբանանցի մարոնի լրագրող Սալլում Մոքարզէլ ի պատասխան գրած է, թէ «ամբողջովին սպիտակամորթ սուրիացի»ի մը քաղաքացիութեան շնորհումը մերժուած էր թրքահպատակութեան պատճառով, ու այս վարքագիծը որակած՝ «անտեղի նախապաշարում» եւ «տգիտութիւն»: Թուրքերը սպիտակամորթ ըլլալու փոխանորդական իրաւունք ստացած էին, հետեւաբար Մոքարզէլ *էթնիկ* լուսաբանութեան անհրաժեշտութիւնը շեշտած է, հարցադրելով, թէ «*ինչպէս կարելի էր խնդրոյ առարկայ դարձնել յոյն, սլաւ, հայուն, արաբին եւ սուրիացիին կովկասեան (= սպիտակ) արիւնը, քանի որ անոնք բնիկ էին իրենց ապրած հողերուն, եւ քանի որ վաղ թուրքերը իրենց կիները առած էին այն ժողովուրդներէն, որոնց սպիտակ ցեղը գերակայ է (...)*»⁶⁸:

Արդարեւ, 20 Սեպտեմբեր 1909ին, Ֆրեզնոյի մէջ մերժուած էր Մատթէոս Յակոբեանի քաղաքացիութեան դիմումը, ուր ըսուած էր, թէ «բնիկ թուրքիացի» (native of Turkey) էր: *Ասպարէզ* կը կատարէր հետեւեալ տեղեկատուութիւնը.

⁶⁷ "Is the Turk a White Man?", *The New York Times*, September 30, 1909:

⁶⁸ "Turkish Subjects: Declares That Prejudice Exists Against Their Becoming American Citizens", *The New York Times*, October 3, 1909: Դատը բեկանուած է Սենթ Լուի-զի շրջանային դատարանին կողմէ:

Այդ խնդրագիրը ըստ սովորության Ուաշինկթոն դրկումը ըլլալով, այն տեղի քաղաքացիական պիտոյին պետը եղող Րիչըրտ Քէմըլ [sic] անուն պաշտօնեայէն հրաման եկած էր Ֆրէզնոյի կառավարական պաշտօնեայ Ճօնզի որ յիշեալ Յակոբեանի քաղաքացիութեան վկայական չի տայ՝ սա պատճառաւ որ Յակոբեան բնիկ թիւրքիացի մը ըլլալով, ծագումով պատկանած ըլլալու է մոնկոլ ցեղին որ ամերիկեան քաղաքացի չի կրնար ըլլալ, նաեւ թիւրքերը բազմակնութեան հաւատացող ըլլալով, չեն կրնար ամերիկեան՝ քաղաքացի ըլլալ, եւ ուստի Յակոբեանն ալ չի կրնար ըլլալ⁶⁹:

Շարունակութեան մէջ, թերթը Քեմպըլը նկատած է «աշխարհագրութեան ու մարդկային պատմութեան վրայ ուղիղ մը շար աւելի տեղեկութիւն» չունեցող՝ ամերիկեան կառավարութեան «այդպիսի ապուշ պաշտօնեաներու» շարքէն մէկը, «որ հայը բազմակին մոնկոլներու շարքը կը դասէ»: Սակայն, «այդ Մր. Քէմըլ ըստած մարդուկը, ով որ ալ ըլլայ», Կրում էր «հայերը “մոնկոլ” ու “բազմակին” թիւրքերու երկրացի ըլլալուն համար ամերիկեան քաղաքացիներու ցանկէն դուրս ձգուելու հրահանգը», ինչ որ կենսական բնոյթ ունէր ամերիկահայութեան համար⁷⁰:

Ֆրէզնօ մորնինկ ռիփապլիքըն օրաթերթի խմբագրականը բուռն կերպով կը քննադատէր Քեմպըլի հրահանգը ու կը յայտնէր, թէ «հայերը քրիստոնեայ եւ արիական են - մեր ցեղէն ու կրօնքէն մարդիկ - եւ թրքական պայմաններէն այնքան դժգոհ են, որքան որ մենք պիտի ըլլայինք»: Անեցնելով, որ հայերն ու թուրքերը «անունէն կրնան զանազանուիլ»՝ «եան» վերջածանցը յիշելով, թերթը եզրակացուցած է, որ «որեւէ “թուրքիացի”, որուն անունը Յակոբեան է, թուրք չէ, ոչ ալ մոնկոլ, ոչ ալ բազմակին, այլ մեր ցեղէն ու տեսակէն մարդ մը, իր սեփական երկրի հերոսներէն մէկուն անունով կոչուած, որ ամերիկեան գաղափարականներ եւ ձգտումներ ունի եւ որ հոս եկած է լաւ քաղաքացի մը ըլլալու եւ պիտի՝ ըլլայ, եթէ թոյլ տանք»⁷¹:

Յաջորդ թիւին մէջ, *Ասպարէզ* կը տեղեկացնէր դէպքերու թաւալվոր ընթացքին մասին: 22 Սեպտեմբերին, Լոս Անճելըսի մէջ մերժուած էր Ճորճ Ա. Շէյշինի («ինքզինք թիւրք կոչող մէկը») քաղաքացիութեան դիմումը՝ թուրքերու մոնկոլական ծագումի պատճառով, իսկ նոյն օրը՝ Ֆրէզնոյի բարձրագոյն դատարանի դատաւոր Հ. Զ. Օսթին Գաղթականութեան Վարչութենէն հրահանգ ստացած էր մերժել Մարտիրոս Տէրտէրեանի դիմումը, «սա հիման վրայ թէ թիւրք մը քաղաքացի չի կրնար ըլլալ, վասնզի “ճերմակ մարդ” չէ եւ թիւրք ըլլալով, բնականաբար բազմակնութեան հա-

⁶⁹ «Հայը եւ ամերիկեան քաղաքացիութիւնը», *Ասպարէզ*, 24 Սեպտեմբեր 1909:

⁷⁰ Նոյն: Կը թուի, թէ Campbell անունին սխալ տառադարձութիւնը՝ Քէմըլ (Camel), պատճառ դարձած է «ուղտ»ի (camel) հետ զուգորդումին կամ բառախաղին:

⁷¹ “Not ‘Turks’”, *The Fresno Morning Republican*, 21 September 1909: Ամբողջական թարգմանութիւնը տե՛ս՝ «Հայը եւ ամերիկեան քաղաքացիութիւնը»:

ապրացող մըն է»⁷²: Այս կացութեան մասին, *Ֆրեզնո մորնինկ րիփապ-լիքըն*ի նոր խմբագրական մը փաստեր կը բերէր հայերու եւրոպացի ու սպիտակամորթ ըլլալուն, յայտնելով այն կարծիքը, թէ եղածը իրազեկութեան պակաս էր.

Այսպէս, եթէ “Եւրոպա” պիտի առնուի պատմական իմաստով, աւելի քան աշխարհագրական, հայերը եւրոպացի են այնքան որքան որ հրեաները, եւ նոյն պատճառով: Միակ տարբերութիւնը այն է, որ քաղաքացիական բաժանմունքի պետ Ռիչըրտ Ք. Քէմպլը այս փաստերուն իրազեկ է հրեաներու պարագային, բայց իրազեկ չէ հայոց պարագային: Կը նշանակէ, թէ ընդամենը պէտք է քիչ մը տեղեկութիւն հաղորդել Ռիչըրտ Ք. Քէմպլին⁷³:

Սակայն, այս բարեացակամ դիրքորոշումը, որ պատահածը դիւանակալական սխալի կը վերագրէր, խոտոր կը համեմատէր Քէմպլի դատական վիճարկումներու աշխատանքային ցուցակին, որ կ’ընդգրկէր հնդիկները, թուրքերը, Հիսիսային Ափրիկէի եւ Եգիպտոսի ժողովուրդները, պարսիկները, սուրիացիները եւ «այլ ասիացիներ», անպայման հայերն ալ նկատի ունենալով⁷⁴: Ինչպէս պատմաբան Մարիան Սմիթ դիտարկած է, «մինչ Քէմպլի գրութիւնները ցոյց կու տան, որ ինք անձամբ “թերի գոյնով (off-color) ցեղերը” կը նկարէր “ո՛չ միայն անպէտք, այլեւ անցանկալի յաւելումներ քաղաքական մարմնին”, անոր ռազմավարութիւնը ճիգ կը թափէր դատարանները սփռել, որ այս կամ այն ձեւով վճիռներ տան»⁷⁵:

Հոկտեմբերի վերջերուն, *Ասպարէզ*ի խմբագրականը կ’անդրադառնար Ֆրեզնոյի հայերը շահագրգռող երեք խնդիրներու, որոնցմէ առաջինը քաղաքացիութեան հարցն էր: Հայոց դէմ յարուցուած արգելքները արդէն ո՛չ միայն Քալիֆորնիոյ, այլեւ արեւելեան նահանգներուն մէջ զգալի դարձած էին: Սուրիացիները, որոնք թիւով աւելի շատ էին հայերէն, արդէն այդ արգելքներուն դէմ գործի անցած էին Լոս Անճելըսի մէջ: Թերթը կը թելադրէր լծակից չըլլալ սուրիացիներուն, որոնք հայերէն տարբեր էին ֆիզի-

⁷² «Հայոց ամերիկեան քաղաքացիութիւնը», *Ասպարէզ*, 1 Հոկտեմբեր 1909: Նիւ Ճըրզիի մէջ ալ քաղաքացիութիւնը մերժուած է դիմող հայերու, սակայն *Կոչնակ*, յիշելով նաեւ Ֆրեզնոյի պարագան, հաւանական նկատած էր, որ խնդիրը հաւանաբար «սխալ հասկացողութեան մը արդիւնքն է Ուաշինկթընի մէջ», առանց մտածելու, որ «ծանրակշիռ հանգամանք մը ունի» («Ամերիկահայ լուրեր», *Կոչնակ*, 9 Հոկտեմբեր 1909, էջ 972):

⁷³ “Are ‘Europeans’”, *The Fresno Morning Republican*, 27 September 1909: Ամբողջական թարգմանութիւնը տե՛ս՝ «Հայերը եւրոպացի են», *Ասպարէզ*, 1 Հոկտեմբեր 1909:

⁷⁴ Earlene Craver, “On the Boundary of White: The Cartozian Naturalization Case and the Armenians, 1923-1925”, *Journal of American Ethnic History*, Winter 2009, էջ 34:

⁷⁵ Marian L. Smith, “INS Administration of Racial Provisions in U.S. Immigration and Nationality Law Since 1898”, *Prologue*, Summer 2002, էջ 94:

քական, լեզուական ու կրօնական իմաստով, եւ նկատի ունենալ, որ քաղաքացիութենէ գրկումը մեծագոյն հարուածը կ'ըլլար երկրի ամբողջ հայութեան համար, որուն կրնար հետեւիլ Մ. Նահանգներ գաղթելու արգելքը՝ քաղաքացիութիւն ստանալու իրաւունքէն զուրկ ազգութեան համար.

Յամենայնդէպս խնդիրը շատ կարեւոր է ամբողջ ամերիկահայ գաղութին համար. կ'արժէ որ ամէն տեղ հայեր հետամուտ ըլլան թէ ի՞նչ կերպով կարելի է այս դժուարութեան մէջէն ելլել: Ֆրէզնոյի հայերս պարտինք կ'ամ քոնկրէսի մեր ներկայացուցիչ Մր. Նիտրմի միջոցով եւ կամ ուրիշ յարմար միջոցով մը խնդիրը քննել եւ պէտք եղած քայլերը առնել դեռ շատ ուշ չեղած⁷⁶:

30 Հոկտեմբերին, հեռագրալուր մը կը հաղորդէր, թէ Նիւ Եորքէն գաղթականներու պաշտպան սուրիացի Ճասթին Քիրրէ (Justin S. Kirrah) արշափ ձեռնարկած էր սուրիացիներու, թուրքերու, հնդիկներու եւ ոչ-սպիտակամորթ նկատուած ուրիշներու անունով: Ան տեսակցութիւն ունեցած էր արտաքին գործոց նախարար Հանթինկթըն Ուիլսընի եւ այլ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հետ⁷⁷, իսկ երկու օր ետք բողոքագիր գրած՝ առետուրի եւ աշխատանքի նախարար Չարլզ Նէյկըլին, մեղադրելով Քեմպըլը «անձնական չարամտութիւն» ցուցաբերելու որոշ խմբաւորումներու դէմ⁷⁸: Սակայն, 3 Նոյեմբերին, Քեմպըլ վճռած է, որ թուրքերը, հայերը, սուրիացիները եւ արաբները «ազատ սպիտակ անձեր» չէին եւ քաղաքացիութեան իրաւունք չունէին՝ «դեղին ցեղ»ին պատկանելու պատճառով.

Առանց սպիտակամորթ անձը սահմանել կարենալու, սովորական մարդը փողոցին մէջ յստակօրէն նշանակութիւնը կը հասկնայ, եւ դժուարութիւն պիտի չունենար թուրք մը կամ սուրիացի մը դեղին ցեղին յատկացնելու, այնքան դիրութեամբ, որքան նոյն անուանումը պիտի տար չինացիի մը կամ գորէացիի մը⁷⁹:

Սակայն, ինչպէս իրաւագէտ Ճոն Հենրի Ուիկմոր յստակօրէն ցոյց տուած էր 1894ին, «սպիտակամորթ»ի որեւէ գոհացուցիչ սահմանում չկար: Եթէ խօսքը գոյնի մասին էր, բազմաթիւ հարաւայինեւրոպացիներ կը բացառուէին, իսկ եթէ խօսքը կովկասեաններուն կամ արիացիներուն կ'ակնարկէր, ուրեմն կը ներառէր ասիական ժողովուրդներ (պարսիկներ, հնդիկներ, աֆղաններ) եւ կը բացառէր հունգարացիներն ու ռուսերը: Բայց եթէ կը նոյնանար «եւրոպացի» հասկացութեան հետ, ուրեմն կը խախտէր անգլերէնի օրէնքները (որովհետեւ նմանօրինակ իմաստ գոյութիւն չունէր) եւ կը բացառէր հայերը, օրինակ: Ուիկմոր եզրակացուցած էր, որ բառը համակարգային կիրարկումի յարմար չէր եւ այլընտրանք մը ան-

⁷⁶ «Երեք տեղական խնդիրներ», *Ասպարէզ*, 22 Հոկտեմբեր 1909:

⁷⁷ «Քաղաքացիութեան խնդիրը», *Ասպարէզ*, 5 Նոյեմբեր 1909:

⁷⁸ Smith, էջ 94:

⁷⁹ Մէջբերումը տե՛ս՝ “Is the Armenian Alien a Free White of Europe?”, *The Fresno Morning Republican*, November 7, 1909:

հրաժեշտ էր⁸⁰: Այդուհանդերձ, դատարանները կը շարունակէին «սպիտակ» բառը մեկնաբանել ըստ իրենց հայեցողութեան: «Ազատ» բառի ժամանակավրէպ օգտագործումը խնդրոյ առարկայ չէր:

4 Նոյեմբերին, ընդհանուր դատախազի օգնական Ուիլիլմ Հար կը յայտարարէր, թէ «*Միացեալ Նահանգաց ընդհ. դատախազներուն հրահանգ պիտի որկուի թէ վերոյիշեալ ցեղերէն [սուրիացիներ, թուրքեր, պարսիկներ, եգիպտացիներ, արաբներ եւ “ուրիշ այդ կարգէ ազգութիւններ”] խնդրագիր մատուցանողներուն քաղաքացիութեան դէմ բերուած բոլոր դատերը ետ առնուին մինչեւ որ խնդիրը լաւ մը քննուի*»: Լուրը կ'աւելցնէր, թէ այս քայլը առեւտուրի նախարարութեան հաւանութիւնը ստացած էր: Միւս կողմէ, նոյն օրը, Լոս Անճելըսի Գերագոյն Դատարանի դատաւոր Ճորճ Հաթթըն սուրիացիի մը ամերիկեան քաղաքացիութեան դիմումը ընդունած էր, ի հեճուկս Գաղթականութեան Վարչութեան ընդդիմութեան, պնդելով, «*թէ հազարաւոր սուրիացիներ քաղաքացի եղած են այս երկրին մէջ եւ եթէ հիմա կ'ուզուի որ քաղաքացիութենէ զրկուին, թող այդ մասին քննարկելը օրէնք մը անցընէ*»⁸¹:

5 Նոյեմբեր 1909ին, Ամերիկեան Եբրայական Միաբանութիւններու Միութեան քաղաքացիական իրաւունքներու հոգաբարձութիւնը բողոքած է Նէյճըլին՝ Գաղթականութեան Վարչութեան կողմէ թուրքերու, սուրիացիներու, հայերու, պաղեստինցիներու եւ հրեաներու քաղաքացիութեան մերժումին մասին, այն հեգնական նշումով, թէ «*եթէ ողջ ըլլային, Դաւիթն ու Եսային եւ նոյնինքն Յիսուս Նազովրեցին կը բացառուէին*»⁸²: Ըստ Ամերիկեան Հրէական Կոմիտէի (American Jewish Committee) անդամ Սայրըս Ատլէրի Դեկտեմբեր 1909ի նամակի մը, անգամ մը որ սուրիացիները սպիտակամորթ նկատուելէ կը դադրէին, հրեաներուն «ասիացի» հոչակումը շատ հեռու չէր⁸³:

Նիւ Եորք թայմզը դիտել տուած է, որ յիշեալ ժողովուրդները կովկասեան (= սպիտակ) էին ցեղային առումով եւ միայն թուրքերը իրենց թաթար ծագումին հետքը պահած էին: Ասիացիները 1790ի քաղաքացիութեան օրէնքի օրերուն յիշուած չէին, քանի որ հագիւ ծանօթ էին: Արտաքին գործոց նախարարութիւնը համաձայն չէր Գաղթականութեան Վարչութեան, իսկ արդարութեան նախարարութիւնը հրահանգած էր այդ ուղղութեամբ քայլ չառնել ցնոր տնօրինութիւն⁸⁴: 9 Նոյեմբերին, *Fresno morning republican*ի հերթական խմբագրականը կը նշէր, թէ «*հայերը, այս խնդրին մէջ, սահմանում մը կատարելու փորձի մը չնախարեսուած զոհերն են*»,

⁸⁰ Kohler, էջ 11:

⁸¹ «Խնդիրը նոր կերպարանք կ'առնէ», *Ասպարէզ*, 12 Նոյեմբեր 1909:

⁸² Smith, էջ 94:

⁸³ Eric L. Goldstein, *The Price of Whiteness: Jews, Race, and American Identity*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006, էջ 103:

⁸⁴ “Free White Persons,” *The New York Times*, November 7, 1909:

քանի որ գաղթականության բաժանմունքը կը փորձէր չընդունիլ հայերու եկած տեղի շատ մը ազգութիւններու քաղաքացիութեան իրաւունքը. «Այս ցեղերուն մեծամասնութիւնը այնպիսի տարրեր արիւն եւ այնպիսի տարրեր քաղաքակրթութիւն ունին, որ Ամերիկայէն շատ բան է պահանջել, որ ծուլեն զանոնք: Հայերը, անշուշտ, բացառութիւնն են: Մեր ցեղէն, մեր կրօնքէն ու մեր քաղաքակրթութենէն են, պարզապէս արկածով խցանուած մուսուլմանական հորդային մէջտեղը, որ այդ քաղաքակրթութենէն ամէն ինչ քշած է Եւրոպայի մէջ»⁸⁵: 11 Նոյեմբերին, Նէյքըլ սաստած է Քեմպըլը՝ իր գլխաւոր բաժանմունքին դատարաններուն յատուկ գործառոյթներ յատկացուցած ըլլալուն համար, եւ խորհուրդ տուած՝ «աւելի մտահոգուիլ դիմորդի ներկայ համբաւով, քան սկզբնական ծագումով»⁸⁶:

Մինչ այդ, Ֆրեզնոյի հայութիւնը բաւական իրարանցումի մատնուած էր, ինչպէս ցոյց կու տային *Ասպարէզի* մէջ լոյս տեսած յօդուածները, ներառեալ՝ 21 Նոյեմբերին տեղի ունենալիք խորհրդակցական ժողովի մը լուրը⁸⁷: Անոնցմէ մէկը կ'անդրադառնար անշարժ կալուածներու հնարաւոր կորուստին՝ քաղաքացիութենէ զրկուելու պարագային. «Եթէ այսօր օրէնքը տրամադրէ որ հայերը իրենց ստացուածքը ծախեն, այս տեղի ամբողջ հայութեան ահագին մեծամասնութիւնը իրենց ամբողջ ստացուածքը ծախել-փոխելով՝ մօրկէճը [mortgage] չեն կրնար գոցել, այսչափ տարիներու միջոցին ըրած վճարումնին, շահը եւ գործածնին վրայ տալով: Պիտի ըսեն մերկ եկանք ու մերկ կ'երթանք»⁸⁸: Բացատրելէ ետք, թէ սուրիական քաղաքացիութեան դատին յաղթանակը Լոս Անճելըսի մէջ տեղի ունեցած էր, երբ համայնքը հանգանակութեան դիմած եւ լաւագոյն փաստաբանները վարձած էր, Մատթէոս Ֆերահեան հարց կու տար.

Սակայն մենք հայերս մեր ցեղին ուղղուած անարգութենէն եւ անպատուութենէն ազատելու, մեր ցեղը ունէ՛ ճերմակ ցեղին չափ աղէկ եւ ընդունակ եւ անոնց հաւասար փաստելու, մեր ծագումը եւ անցեալը անոնցինին հետ բաղդատելու համար ի՞նչ ըրած ենք եւ ի՞նչ պիտի ընենք: Սիրիացուց իրենց ցեղին իրաւունքը պաշտպանելու եւ անոր տէրը ըլլալու համար մղած կռիւին լոկ ականատես պիտի ըլլանք, այդ անարգանաց տարբեր անտարբեր պիտի մնանք»⁸⁹:

⁸⁵ “Armenians”, *The Fresno Morning Republican*, 9 November 1909: Ամբողջական թարգմանութիւնը տե՛ս՝ «Հայերը զրկուելու չեն», *Ասպարէզ*, 12 Նոյեմբեր 1909:

⁸⁶ Smith, էջ 94:

⁸⁷ «Հայերը ժողովքի կը հրաւիրուին», *Ասպարէզ*, 12 Նոյեմբեր 1909. նաեւ՝ «Ընդհանուր ժողով քաղաքացիութեան խնդրոյն համար», *Ասպարէզ*, 19 Նոյեմբեր 1909:

⁸⁸ Տր. Ս. Թֆէնքճեան, «Ֆրէզնոյի ճգնաժամը», *Ասպարէզ*, 12 Նոյեմբեր 1909. նաեւ՝ Յ. Գ. [Յովհաննէս Գապատայեան], «Գործել պէտք է», *Ասպարէզ*, 12 Նոյեմբեր 1909. նաեւ՝ Խաչիկ Եղիկեան, «Հայերը կովկասեան են», *Ասպարէզ*, 12 Նոյեմբեր 1909:

⁸⁹ Մ. Գ. Ֆերահեան, «Ամերիկեան հայ քաղաքացիութիւնը», *Ասպարէզ*, 19 Նոյեմբեր 1909:

Ուրիշ յօդուածագիր մը, Էօթէն Սիւի *Թափառական հրեայի* յաւերժական հալածանքի նիւթը հայութեան հետ կապելով, կը յայտնէր, թէ «հալածուած ժողովուրդներու վերջին ապաստարանին» մէջ «դժոխալուր յանկերգը» սկսած էր լսուիլ: Քաղաքացիութեան արժէքին գիտակցելու եւ կազմակերպուելու անհրաժեշտութեան վրայ շեշտը դնելով, կոչ ուղղած է ձեռնծալ չմնալու:

Արդ՝ անծայր թշուառութեան բաժակին մինչեւ վերջին մրուրը չքամած՝ մեր մարդկային եւ ցեղային անբռնաբարելի իրաւանց մասին նախանձախնդիր՝ մենք ամերիկահայերս պէտք է ըմբոստանանք Միաց. Նահանգաց գաղթականութեան բաժնին տնօրէն Քէմպլի արձակած վճիռին դէմ, եւ չթոյլատրենք որ հայերս Ասիայէն եկած ըլլալով չինացիներու եւ ճաբոնցիներու համար խմբագրուած մասնաւոր օրինաց տրամադրութեան ենթարկուինք: Ամերիկեան քաղաքացիութեան առանձնաշնորհումներէն զրկուելու այս տիտանեան անիրաւութեան դէմ պատրաստ ըլլալու ենք միահամուռ բողոքել: Հոս է որ անհատէն աւելի ազգին պատիւը կ'ոտնակոխուի, եւ պարզապէս անձնասպանութիւն պիտի ըլլայ ձեռնամաճ նստիլ եւ անտարբեր դիտել թէ ի՞նչ ստոր մեթոտներով այս երկրին պաշտօնեաներէն ոմանք կ'ուզեն մեր քաղաքացիութեան գլուխները կտրել⁹⁰:

Նիւ Եորքի մէջ, *Կոչնակի* մէկ խմբագրականը կը յիշէր լրագրական տեղեկութիւն մը, թէ Քաղաքացիութեան Վարչութիւնը ծրագիր ունէր բոլոր «ասիացի»ներուն քաղաքացիութիւնը մերժելու. «*Եթէ աս իրականանայ՝ Ասիայի դէմ հսկայ շարժում մըն է: Անոր թէ՛ ուղղակի եւ թէ՛ անուղղակի ազդեցութիւնը մեծ պիտի ըլլայ բոլոր Ասիացիներու վրայ: Անով ցեղային խտրութիւնը ահաւոր կերպով երեւան պիտի գայ եւ սեւ մուր մը քսէ քաղաքակրթութեան ճակատին*»⁹¹: Յաջորդ թիւին մէջ յիշելով ամերիկեան մամուլէն արձագանգներ, շաբաթաթերթը կը տեղեկացնէր, թէ Ռոտ Այլընտի մէջ, դատաւոր Արթըր Պրաուն մերժած էր կառավարութեան առարկութիւնները եւ վճռած, որ հայերն ու թուրքերը «ազատ սպիտակ անձեր» պիտի նկատուէին նահանգին մէջ⁹²:

«ՀԱԼԱՃԵԱՆ ԳՈՐԾ»Ը (1909)

«Կէս դարէ ի վեր Հայեր հոս ստացած են Ամերիկեան քաղաքացիութիւն, եւ ցարդ անոնց այս իրաւունքն ժխտող եղած չէ ցեղային տեսակէտի վրայ»՝ Հոկտեմբեր 1909ին յօդուածագիր մը կը գրէր *Կոչնակի* մէջ⁹³: Հայերու եւ այլ ազգութիւններու քաղաքացիութիւն ստանալու իրաւունակու-

⁹⁰ Գ., «Հալածանքի յանկերգը (քաղաքացիութեան խնդրոյն առթիւ)», *Ասպարէզ*, 17 Դեկտեմբեր 1909:

⁹¹ «Քաղաքացիութիւն», *Կոչնակ*, 13 Նոյեմբեր 1909, էջ 1073:

⁹² «Քաղաքացիութեան խնդրոյն շուրջը», *Կոչնակ*, 20 Նոյեմբեր 1909, էջ 1116:

⁹³ Գ. Ս. Քէպապեան, «Հայերը կրնան քաղաքացիանալ», *Կոչնակ*, 30 Հոկտեմբեր 1909, էջ 1030:

թիւնը վիճարկուած է, ըստ ամերիկեան հասկացողութեան, դատարաններու մէջ: Իւրաքանչիւր դատ վերաժուած է աշխարհագրական, մարդաբանական եւ լեզուական փաստարկներու տողանցքի մը: Հայերու իրաւունակութիւնը երկիցս խնդրոյ առարկայ դառնալով, իր դրական հաստատումը պիտի գտնէր դատերով՝ 1909ին եւ 1924-25ին: Այստեղ պիտի անդրադառնանք առաջին՝ «Հալածեանի գործ»ին, այլ առիթի ձգելով երկրորդին՝ «Գարթոզեանի գործ»ի պատմականը:

Հայո ինքնութեան հարցին նուիրուած *Կոչնակի* եռամսս խմբագրական մը դիտել կու տար իր առաջին մասին մէջ, թէ «յայտնի է թէ Ամերիկայի մէջ մեր մասին հին նպաստաւոր զգացումը չկայ» եւ թէ աննպաստ գաղափարներ եւ զգացումներ կը տիրէին որոշ խաւերու մէջ. «*Նոյնիսկ ջանքեր կ'ըլլան զմեզ բոլորովին այս երկրէն քաղաքացիութենէն զրկելու՝ մինչդեռ առաջ շարքեր կը համոզէին զմեզ քաղաքացի ըլլալ եւ շարք դիւրաւ քաղաքացիութեան թուղթը կուրային*»: Ընդունելով հանդերձ, որ այդ ջանքերուն արմատը հայութեան թիւը կամ կրօնքը չէր, խմբագրականը լռութեամբ կ'անցնէր ցեղային զատորոշման եւ ստորակայութեան վրայէն, թէեւ կը կանխատեսէր, որ հայերը կրնային օր մը նկատուիլ «նուաստ, խոտելի, մերժելի, արհամարհելի ազգ մը, ժողովուրդ մը», ինչ որ բազմաթիւ առանձնաշնորհումներէ զրկուելու դուռը կրնար բանալ⁹⁴: Երկրորդ բաժնին մէջ, կ'ակնարկէր մամուլին մէջ «մոնկոլ», «ասիացի» եւ նման խառնափնթոր գաղափարներու արծարծումին, ինչպէս եւ սպիտակ կամ ասիական այլ ցեղերու. «*Յեղաքանական եւ մորթաքանական այս զուարճալի, քիչ մըն ալ մեզ կծող, խնդիրը հիմա դատարաններու առջեւ է եւ անոնք պիտի որոշեն մեր արդէն յայտնի “ինս”ը եւ “ծինս”ը*»: Խմբագրականը այնուհետեւ շեշտը կը դնէր «մեր երկրի ‘ասիական’»ին վրայ, պատմական ընդարձակ պտոյտով մը, պնդելով որ «*այսօր եկեղեցիէն մինչեւ տուն, սահմանադրութենէն մինչեւ դատարանը, պարմութենէն մինչեւ կեանքը՝ [ամերիկացիներուն] մէջ աւելի բան կայ որ “Ասիական” է քան Եւրոպական կամ Ամերիկեան*»⁹⁵:

Արդարեւ, Դեկտեմբեր 1909ի սկիզբին, Գաղթականութեան Վարչութիւնը դատ բացած էր Պոստոնէն չորս հայերու դէմ (Յակոբ Հալածեան, Մկրտիչ Էքմէքճեան, Աագ Մուրատեան եւ Պաշար Պայենց), որոնք քաղաքացիութեան համար դիմած էին Մեսէչուէցի առաջին շրջանային դատարանին: Առաջին երեքը ծնած էին յաջորդաբար Այնթապ, Տիարպէքիւր եւ Ատանա, իսկ չորրորդը՝ Պոլսոյ արուարձան մը, «Վոսփորի արեւմտեան կողմը»: Շրջանային օգնական դատախազի տրամաբանութիւնը այն էր, որ անոնք «ասիացի» եւ ոչ-սպիտակ էին, քանի որ անոնց հայրենիքը Վոսփորի արեւելքը կը գտնուէր: Այս շեշտակի հարցադրումին պատասխանը

⁹⁴ «Մենք ո՞վ ենք», *Կոչնակ*, 11 Դեկտեմբեր 1909, էջ 1170:

⁹⁵ «Մենք ո՞վ ենք», *Կոչնակ*, 18 Դեկտեմբեր 1909, էջ 1193-95:

արագընթաց եղած է. 24 Դեկտեմբերին, դատաւոր Ֆրենսիս Լօուրլ առանց այլեւայլի կառավարութեան դիմումը մերժած է, խորապէս ուսումնասիրելէ ետք ցեղի սահմանումը, պատմական վկայութիւններ եւ անհրաժեշտ գրականութիւն⁹⁶: Ան եզրակացուցած է, որ հայերը «ազատ սպիտակ օտարականներ» էին եւ որ անպաշտպանելի էր կառավարութեան պնդումը, թէ «ասիական կամ դեղին ցեղ մը կայ, որուն կը պատկանին բոլոր ասիացիները, ներառեալ այս խնդրարկուները», քանի որ «այս տեսութիւնը հիմնաւորելու ո՛չ մէկ հեղինակութիւն կը յիշուի՝ պարմութեան, հին թէ արդի ազգաբանական տեսութեան կամ ֆիզիքական երեւոյթի առնչութեամբ»⁹⁷:

Մերժելով Ասիոյ բոլոր բնակիչներուն «ասիական» ցեղի մը պատկանելիութիւնը, Լօուրլ առաջադրած է ժողովուրդներու միջանկեալ դասակարգ մը, որ Օսմանեան Կայսրութեան Արեւելք-Արեւմուտք սահմանային բնոյթը կը կիսէր եւ աշխարհագրականօրէն կը պատկանէր Ասիոյ, բայց ցեղայնօրէն՝ Եւրոպայի, աւելցնելով, որ «իրենց երեւոյթով, խնդրարկուներէն ոմանք կամ բոլորը անզանազանելի պիտի ըլլային արեւմտեան Եւրոպայի մէջ: Անոնք աւելի թխադէմ չեն, քան շար արեւմտեան եւրոպացիներ, եւ իրենց դիմագիծով չինացիներուն այնքան կը նմանին, որքան ամերիկեան բնիկներուն»⁹⁸: Եզրակացութեան մէջ, հաստատած է հետեւեալ կէտերը.

Ա) Եւրոպական կամ սպիտակ ցեղ չկայ, ինչպէս Միացեալ Նահանգները կը պնդէ, եւ ո՛չ ալ ասիական կամ դեղին ցեղ, որ կը ներառնէ ըստ էութեան Ասիոյ ամբողջ ժողովուրդը.

Բ) Վերջին 25 դարերու ցեղերու խառնուրդը արեւմտեան Ասիոյ մէջ կասկած կը յարուցանէ, թէ անոր անհատ բնակիչները կրնան դասակարգուիլ ըստ ցեղի,

Գ) Եթէ սովորական դասակարգումը այսուհանդերձ կը շարունակուի, հայերը միշտ նկատուած են կովկասեաններ եւ սպիտակ անձեր.

Դ) Անոնց քաղաքակրթութեան հայեացքը ուղղուած է դէպի Եւրոպա.

Ե) [Հ]այերը, ինչպէս սուրիացիներն ու թուրքերը, ցարդ ազատօրէն քաղաքացիութիւն ստացած են այս դատարանին մէջ, թէեւ օրէնքները այս իմաստով էապէս անփոփոխ մնացած են առաջին Գոնկրէսէն ի վեր: (...) Գոնկրէսը կրնայ

⁹⁶ “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts of Appeals and Circuit and District Courts of the United States”, *The Federal Reporter (annotated)*, vol. 174, January-March 1910, էջ 835. նաեւ՝ “Citizenship for Armenians. Circuit Court Declines to Bar Them on Government’s Plea”, *The New York Times*, December 25, 1909. նաեւ՝ “Decision for Armenians”, *The Boston Globe*, December 25, 1909. նաեւ՝ «Հայեր քաղաքացի ընդունուած», *Կոչնակ*, 1 Յունուար 1910, էջ 20: Հմմտ.՝ Gross, էջ 232-33: Հայկական ուշ աղբիւր մը դատը թուագրած է 1902ին, դատաւորը «Հովմ» կոչելով (H. B. Boghosian, *Highlights of Armenian History and Its Civilization*, [Pasadena, Boghosian], 1957, էջ 10):

⁹⁷ “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts”, էջ 838.

⁹⁸ Նոյն:

սրբագրել օրէնքներու այս իմաստը: Յանկալի կը թուի աւելի մանրամասն յայտնել, թէ որ անձերը կրնան ընդունուիլ քաղաքացիութեան: Մինչ օրէնքները անփոփոխ կը մնան, առանց փաստի, եթէ փաստը ընդունելի է, որ «սպիտակ» բառի իմաստը առաւել եւս սահմանափակուած է, այս դատարանը իրենց գոյնին պատճառով քաղաքացիութիւն պիտի չմերժէ հայերու նման օտարականներու, որոնց զայն շնորհած է մինչեւ հիմա⁹⁹:

Հետաքրքրական էր «կովկասեաններ եւ սպիտակ անձեր» արտայայտութեան գործածութիւնը: Թէեւ երկու գաղափարները գործնապէս իբրեւ հոմանիշ կը կիրարկուէին, «կովկասեան»ի եւ «սպիտակ»ի միջեւ նուրբ տարբերութիւն մը կար. 1920ականներուն, «կովկասեան» բառը միջոցը պիտի ըլլար դառնալու, ինչպէս ամերիկացի պատմաբան Մեթիու Ֆրայ Ճէյքոպսըն գրած է, «*հասարակօրէն, վաւերականօրէն, գիտականօրէն սպիտակ*»¹⁰⁰:

Ֆիզիքական նկարագրի հաստատումը, որ հայերը իրենց երեւոյթով կը նոյնացնէր արեւմտեան եւրոպացիներու հետ, հաշուի առնուած չէ վերջին շրջանի այն պնդումին մէջ, որ «խտրական օրէնքները կը ճերմկցնէին մարդիկ, որոնք այլապէս "ճերմակ" պիտի չըլլային», ինչպէս «չորս թուիս հայերը», որոնք «կասկածելիօրէն թուիս էին», որովհետեւ դատաւորը անոնց ի նպաստ վճռած էր «*վկայակոչելով Հարաւի խտրական օրէնքներ, որոնք հայերը կը տեղաւորէին գիծի "սպիտակ" կողմը*»¹⁰¹: Խտրական օրէնսդրութիւնը անշեղօրէն ուղղուած էր կրկնակի գիծ մը հաստատելու սեւի ու սպիտակի հակադիր բեւեռներուն միջեւ: Հայերը ներգրաւող սպիտակամորթութեան մասին խօսելէ ետք, անոր հակադիր՝ բացառող սպիտակամորթութեան որպէս փաստ, Լօուիզ մէջքերած է Արքանզասի օրէնք մը որ «սպիտակ եւ ամերիկեան ցեղեր»ու համար ճամփորդութեան անջատ յարմարութիւններ կը պահանջէր եւ յայտնապէս ոչ-ամերիկեցի բոլոր անձերը սպիտակ կը նկատէր, յղում ընելով նաեւ, իբրեւ լրացում, Ֆլորիտա, Վըրճինիա եւ Հարաւային Քարոլինա նահանգներու նման օրէնքներուն¹⁰²:

⁹⁹ Նոյն, էջ 845:

¹⁰⁰ Matthew Frye Jacobson, *Whiteness of a Different Color: European Immigration and the Alchemy of Race*, Harvard University Press, Cambridge, Ma. and London, 1998, էջ 95 (ընդգծումը՝ բնագրային):

¹⁰¹ A. D. Powell, *"Passing" For Who You Really Are: Essays in Support of Multiracial Whiteness*, Palm Coast (Fl.), Backintyme, 2005, էջ 105: Այս տողերը վերաշարադրուած են հետեւեալ նախադասութենէն. «Որոշ խումբերու համար, որոշ պահերու, սեւամորթներու հանդէպ խտրականութիւնը կը սպիտակացնէր, եւ վճռապէս կը սպիտակացնէր» (Jacobson, էջ 110):

¹⁰² "Cases Argued and Determined in the Circuit Courts," էջ 845.

Հիմնագուրկ է այն պնդումը, որ դատին արդիւնքը պայմանաւորուած էր հայկական քաղաքական ճնշումներով¹⁰³: Հարիւրամեակ մը առաջ, ամերիկահայ համայնքը որեւէ նշանակալից լծակ չունէր Ուաշինկթընի քաղաքական շրջանակներուն մէջ եւ հաւանական է, որ նոյնիսկ աննպաստ դատավճիռի մը հետեւանքներէն լաւ տեղեակ չէր: Չորս խնդարկումները որեւէ հաւաքական օժանդակութիւն վայելած չեն: Անոնց միակ արտաքին նեցուկը «իրաւաբանական գրութիւն» մըն էր, որ ներկայացուած էր «փաստաբանական կաճառի երկու անդամներու կողմէ իբրեւ amici curiae [ժողովուրդի բարեկամներ]» (Մուրֆիլտ Սթորի՝ քաղաքացիական իրաւունքներու յայտնի դէմք, եւ գործարար Ճէյմզ Կրանթ Ֆորպզ), ինչպէս եւ «նոթեր եւ յղումներ, որոնք ուրիշ անձեր հայթայթած են, դատի կարեւորութենէն մղուած», առանց յաւելեալ տեղեկութիւններու¹⁰⁴: Սթորի խոր համակրանք ունէր հայերու հանդէպ. 1896ին մասնակցած էր Էլիզ Այլընտ մնացած փախստական հայերուն մուտքի արտօնութիւն ապահովելու ճիգին, իսկ 1916ին դրական կարծիք պիտի տար դերկոմս Ճէյմզ Պրայսի եւ Առնոլտ Թոյնպիի հրատարակած Կապոյտ Գիրքին¹⁰⁵:

Հրեաները 1899ին դասակարգուած էին իբրեւ ցեղ եւ «եբրայեցի» կոչուած 1909ին, ինչ որ վախ յարուցած էր, թէ յաջորդ քայլը ոչ-սպիտակամորթ ըլլալու յայտարարութիւն մը պիտի ըլլար: Լօուիզ գրած էր, որ «եթէ առհասարակ չենք խօսիր ասիական կամ դեղին ցեղի մը մասին, որ կ'ընդգրկէ “ըստ էութեան Ասիոյ բոլոր բնիկ ժողովուրդները”, դժուարութիւնը ա'լ աւելի մեծ է՝ այս անունը կիրարկելու արեւմտեան Ասիոյ եւ Միջերկրականի արեւելեան ափերուն ներկայ բնակիչներուն (...)»¹⁰⁶: Այս հաստատումը կը վիճարկէր հրեաներու ցեղային դասակարգումը, քանի որ անոնց պատմական հայրենիքը Միջին Արեւելքի մէջ էր եւ շրջանին մէջ բաւական մեծ հրէական բնակչութիւն կար: Դատաւորը ցոյց տուած է Գաղթականութեան Վարչութեան հետետողականութեան պակասը երկաթեայ տրամաբանութեամբ. «եթէ “Ասիոյ բնիկ ժողովուրդները” դուրս կը մնան քաղաքացիութենէ, ինչպէս Միացեալ Նահանգները կը պնդէ, դժուար է սողանցք մը գտնել եբրայեցիները ընդունելու համար», քանի որ «Միացեալ Նահանգները կ'ընդունի, որ անոնք չեն պարկանիր “ասիական կամ դեղին ցեղին”, եւ պէտք է ընդունուին քաղաքացիութեան»¹⁰⁷: Այս հաստատումը մտահոգիչ բնոյթ ունէր հրեաներուն համար, որոնք ար-

¹⁰³ Rodolfo F. Acuña, *U.S. Latino Issues*, Greenwood Publishing Group, Westport (Ct.), 2003, էջ 24:

¹⁰⁴ “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts,” էջ 835, 845:

¹⁰⁵ Mirak, էջ 69. Նաեւ՝ Vahakn Dadrian, *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus*, Berghahn Books, Providence and Oxford, 1995, էջ 228-29:

¹⁰⁶ “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts,” էջ 838:

¹⁰⁷ Նոյն, էջ 838-39:

դէն ահազանգի մատնուած էին չորս այլ միջինարեւելեան ժողովուրդներու «ասիացի» յորջորջումէն, հակառակ անոր, որ անհամեմատ աւելի կարողութիւն ուէին պայքարելու գաղթականներու իրաւունքներուն համար¹⁰⁸: *Independent*ի խմբագրական ակնարկը հետեւած է այս մտածողութեան գիծին, հաստատելով, որ «հայերը սպիտակ արիացիներ են», եւ աւելցնելով, որ «գիրենք բացառող որեւէ կանոն, ինչպէս դատարար Լօուիլ ցոյց կու տայ, պիտի բացառէր հրեաները, որ ասիական ցեղէ են»¹⁰⁹:

Ներկայացուցիչներու Տան Քալիֆօրնիոյ անդամ մը՝ Էւերիս Հէյս, 12-13 Ապրիլ 1910ին գաղթականութեան նուիրուած չորս օրինագիծեր մտցուցած է, ապահովելու համար, որ քաղաքացիութեան օրէնքները միայն պիտի կիրարկուէին «կովկասեան ցեղի սպիտակ անձերու» համար եւ որ քաղաքացիութեան օրէնքի թիւ 2169 բաժինը պէտք չէ հասկցուէր «հայ, սուրիացի կամ հրեայ եղող ասիացիները քաղաքացի դառնալը» ժխտելու համար¹¹⁰: Այս բառապաշարը անհանգստացուցած է հրէական գլխաւոր կազմակերպութիւնները, որովհետեւ ասիացիներու հետ հաւասարումը հրեաները ոչ-սպիտակ համարելու ճանապարհի կրնար բանալ: 1910ի վերջերուն, սուրիացիներու ի նպաստ դատական շարք մը վճիռներ կանխած են օրինագիծին քննարկումը եւ թեթեւցուցած՝ այդ մտահոգութիւնները¹¹¹:

Ինչպէս գրեցինք վերը, Լօուիլ ճանչցած էր, որ հայերը, սուրիացիներուն եւ թուրքերուն պէս, քաղաքացիութիւն ստացած էին մինչ այդ, եւ կը թելադրէր, որ քոնկրէտը այժմէականացնէր օրէնքները, ճշտելու համար քաղաքացիութեան չափանիշերը: Միջոցին, աւելցուցած էր, «այս դատարանը պիտի չմերժէ քաղաքացիութիւնը գոյնի պարճառով օտարականներու որոնք, ինչպէս հայերը, մինչեւ հիմա ստացած են զայն»¹¹²: Հալած-

¹⁰⁸ John Higham, *Strangers in the Land: Patterns of American Nativism, 1860-1925*, Atheneum, New York, 1972, էջ 124:

¹⁰⁹ “Armenians Naturalized”, *The Independent*, January 6, 1910, էջ 61-62:

¹¹⁰ *The American Jewish Year Book*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1911, էջ 209: Հմմտ.՝ Donald Ritchie, “Congress Confronts the Armenian Genocide” Jay M. Winter (ed.), *America and the Armenian Genocide of 1915*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, էջ 280:

¹¹¹ Goldstein, էջ 103-4, որ օրինագիծ(եր)ը վերագրած է հրէական ծագումով Նիւ Եորքի ներկայացուցիչի մը՝ Հառի Կոլտֆոլը:

¹¹² “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts”, էջ 845: Ըստ Ճանիս Օքոմեանի, դատարարը հայկական սպիտակամորթութեան պատում մը արտադրած է, որուն հիմքը «չափազանցուած (այս պարագային՝ ասիական) փարբերութիւն մըն էր եւ օգտագործուած է սահմանելու եւ բացառելու ասիական այլութիւնը» (Janice Okoomian, “Becoming White: Contested History, Armenian American Women, and Racialized Bodies”, *Journal of the Society for the Study of the Multi-Ethnic Literature of the United States (MELUS)*, 27:2002, էջ 120): Լօուիլ պատրաստ էր սուրիացիները, հայերը եւ թուրքերը քաղաքացի դարձնելու, հիմնուելով որպէս սպիտակամորթ անոնց աւանդական ճանաչումին վրայ:

եանի գործի իր վճիռէն քանի մը օր ետք, վկայակոչած է այդ վճիռը երբ Մուտարրի անունով սուրիացիի մը քաղաքացիութիւն տուած է, այն վերապահութեամբ, որ «անոնք որ զիրենք ցեղով սուրիացի կը կոչեն, հաւանաբար աւելի խառն արիւն ունին, քան անոնք որ զիրենք իբրեւ հայ կը նկարագրեն»։ Ան նաեւ նշած է, որ «*ցեղի կովկասեան-մոնկոլեան դասակարգումը ազգաբաններու որեւէ նկարելի թիւի մը կողմէ վաւերական չի համարուիր*»։ Հետեւաբար, տեղին չէր գործածել «*դատական ընթացք մը, որ ապահովաբար օրէնքն ու անոր կիրարկումը կը վարկաբեկեն*», կրկին կոչ ուղղելով քոնկրէսին, որ «սպիտակ»ի նշանակութիւնը լուսաբանէր¹¹³։

ԲՆԻԿԱՊԱՇՏ ԱՐՇԱԻԸ ՄԻՆՉԵՒ Ա. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏ

Բնիկապաշտ հոսանքը շարունակած է իր անդադրում արշաւը։ Սահմանափակման Լիկայի անդամ մը՝ Ճոն Ն. Փոմրոյ (Սան Ֆրանսիսքոյէն), Մարտ 1910ին կրկնած է Տըքսուսի Ուորտի փաստարկները ծերակոյտի գաղթականութեան յանձնաժողովին եւ խնդրած 1882ի օրէնքի տարածումը բոլոր ասիացիներուն, «ներառեալ Թրքական կայսրութեան հպատակները», ինչպէս եւ հարաւ-արեւելեան եւ արեւելեան եւրոպացիներու վրայ, պնդելով, որ «*ներկայ գաղթականութեան երեք հինգերորդին ցեղային նկարագիրը մրահողութեան լրջագոյն նիւթն է*»։ Սեմուէլ Պենճըմին՝ ԱՄՆի առաջին դեսպանը Պարսկաստանի մէջ, համաձայն գտնուած է։ Կրկնելէ ետք սովորական դարձած խօսքերը՝ հիւսիս-արեւմտեան եւրոպայի գաղթականութեան յարմարութեան մասին, բաղդատմամբ իտալականին, Պենճըմին կրկնած է, որ ասիացիները «երբեք ինքնակառավարման որեւէ յստակ գաղափար ունեցած են»։ Անակնկալ չէր, որ ասիկա նկատէր «արեան խնդիր մը իր ծագումին մէջ, աւելի քան կրթութեան», ու առաջարկէր, որ քաղաքացիութիւն շնորհուէր անոնց՝ ընտրովի, առանց թոյլատրելու, որ մեծ թիւ ըլլային երկրին մէջ¹¹⁴։ Փրաթ Ֆերչայլտ դիտել տուած է, որ «օտար ազգութիւններու այս մեծ հորդանքները» իսկապէս ծուլուած չէին, եւ հարց տուած, թէ երկիրը պատրա՞ստ էր «*ծեռք զարնելու ահռելի պատրասխանաբարութեան՝ ընդունելու օտարականներու հսկայական հորդանքները, որ իւրաքանչիւր փարի կը խոնուին մեր ափերուն վրայ*»¹¹⁵։ Հենրի Սաքստորֆ աւելի կտրուկ արտայայտուած է.

Գաղթականներու այս դասակարգը, որպէս ընդհանուր կանոն, կը պատկանի անկումային եւ ցեղերու, որոնք, այդ պատճառով, ոչ-յառաջադէմ են, լճացած եւ ոսկրացած իրենց գաղափարներուն, սովորութիւններուն եւ տեսլականներուն մէջ։ (...) Արեւելեան եւ հարաւարեւելեան եւրոպայի ժողովուրդները շատ յե-

¹¹³ “Cases Argued and Determined in the Circuit Courts of Appeals and Circuit and District Courts of the United States”, *The Federal Reporter with Key-Number Annotations*, vol. 176, April-May 1910, էջ 466.

¹¹⁴ *Reports of the Immigration Commission*, էջ 127, 130.

¹¹⁵ Fairchild, էջ 242:

տամնաց են արուեստի, գիտության, գրականության, կրօնքի, կառավարումի, երկրագործության, ճարտարուեստի եւ առեւտրի մէջ: Նշանակալից ոչինչ կը սկզբնաւորեն, կը յայտնագործեն կամ կը ստեղծեն: Հագիւ թէ բանով մը կը նպաստեն պիտանի գիտելիքներու ընդհանուր շտեմարանին: (...) Արեան մէջ է: Ամուլ ու քարացած ռուս մը, սլաւոն մը, հունգար մը, յոյն մը, թուրք մը, իտալացի մը կամ սուրիացի մը երբեք յառաջադէմ ամերիկացիի մը պիտի չվերածուի»¹¹⁶:

Գրեթէ բոլոր հեղինակները հայերը յականէ-յանուանէ յիշած չեն, սակայն, բնական է, որ զանոնք հիւսիս-արեւելեան եւրոպացիներու շարքին բացառութիւն չնկատելով, լռելեայն զանոնք անցանկալի համարած են, նոյնիսկ հակառակ Պոստոնի դատավճիռին:

Գաղթականներու դէմ խաչակրութիւնը շարունակուած է՝ միեւնոյն յանկերգը հնչեցնելով ու հայերու բազմաթիւ յիշեցումներով: Մարտ 1912ին, պահպանողական *New York Evening Sun* օրաթերթը դիտարկած է, որ «Ամերիկան մէկ բան է, իսկ *Եւրոպայի ամենէն տգէտ եւ անվստահելի բաժիններու մեծ շերտերով ծածկուած Ամերիկան՝ ուրիշ մը*», կոչ ուղղելով «որեւէ սահմանափակող ծրագիր» մշակելու: Թերթը ահազանգած էր. «Հարցը (...) գլած-անցած է զուր տնտեսական քննարկման մակարդակը եւ մտած՝ կալուածի մը մէջ, ուր բոլոր ամերիկացիները պէտք է միասնաբար դէմ դնեն ազգի համերաշխութեան դէմ սպառնալիքին»¹¹⁷: Բժիշկ Ալֆրէտ Ռիտ նկարագրած է Էլիզ Ալլընտ ժամանողներու առողջապահական վիճակը, խօսք ուղղելով ընդդէմ «օտար երկիրներու տականքին եւ թափթփուկներուն, անցանկալիները՝ որոնցմէ իրենց սեփական ազգերը ազատելու խիստ հետամուտ են, որոնք բազմութիւններով կու գան մեր ափերը»: Առաջարկած է արգիլել Յունաստանէն, հարաւային Իտալիայէն եւ Սուրիայէն գաղթականութեան մուտքը, «ինչպէս եւ երբայեցիներու, հունգարացիներու, հայերու եւ թուրքերու մեծամասնութեան»¹¹⁸: Վեր. Փիթըր Ռոպըրտ պնդած է, որ ամերիկեան ճարտարարուեստը եւ «Արեւելքի արիւնը» հեռու էին համաքայլ ըլլալէ. «Սուրիացին ու յոյնը, հայն ու երբայեցին, կը նախընտրեն նստիլ կրպակի մը մէջ օրական տասնվեց ժամ, անցորդներու առեւտրորը բռնելով, յուսալով որ հոսանքին պոյոյտը գիրենք հարստութեան առաջնորդէ»¹¹⁹: 1914ին, Է. Ռոս քով-քովի բերած է սուրիացիները, հայերը, արաբներն ու թուրքերը, եւ, անոնց բնական խելքը

¹¹⁶ Henry Suksdorf, *Our Race Problems*, The Shakespeare Press, New York, 1911, էջ 340, 342:

¹¹⁷ Մէջբերումը՝ Frank Warne, *The Tide of Immigration*, D. Appleton, New York, 1916, էջ 356:

¹¹⁸ Alfred Reed, "The Medical Side of Immigration", *Popular Science*, April 1912, էջ 391-92:

¹¹⁹ Peter Roberts, *The New Immigration: A Study of the Industrial and Social Life of Southeastern Europeans in America*, Macmillan, 1912, էջ New York, 61:

դրուատել է ետք, ծաղկած է անոնց մաքրության, ֆիզիքական եւ բարոյական քաջութեան պակասը, եւ «գաղութներու մէջ կծկուելու» միտումը, որ «կը կասեցնէ ծուլումը անոնց, որոնք ծուլուելու պէտք ունին» եւ «ատակ են խճողումի, հիւանդութեան եւ անբարոյականութեան բոյներ դառնալու»¹²⁰: Իրեն բնորոշ յայտնութեանական եղանակով, չէ վարանած մարգարէանալ. «Միայն ԻԱ. դարուն փիլիսոփայ պատմաբանը պիտի կարենայ գիտական ճշմարտութեամբ յայտարարել, թէ վաղ Ի. դարուն ամերիկեան ժողովուրդին վրայ հասած խորհրդաւոր անկումին պատճառը ժողովրդական խելքի փճացումն է՝ մեծաթիւ յետադէմ գաղթականներու ընդունելութեամբ»¹²¹:

Սպիտակ գերակայութեան ախոյեանները գաղթականութեան եւ Ամերիկայի մէջ տիրող ցեղի հարցը ա՛լ աւելի ծայրայեղ կերպով պիտի ներկայացնէին: Յեղային ու մտային զարգացման «օրէնքներ» բանաձեւելով, Չ. Վուորըք յանգած է այն գաղափարին, որ «արիական տիրապետութիւնը կենդանի կը պահէ տասը միլիոն սեւամորթ: Ամերիկայէն հանեցէք իւրաքանչիւր սպիտակամորթ, եւ սեւամորթները անձնասպան կ'ըլլան»: Եթէ ասիկա արտակարգ բնորոշում մը չէր այնպիսի ժամանակի մը, երբ Միացեալ Նահանգներու հարաւը, գլխաւորաբար, խտրականութիւնը նուիրագործող օրէնքները կը վխտային, եզրակացութիւնը առաւել եւս ահարկու էր. «Աշխարհի արիականացում կոչուածը անոր վերահսկողութիւնն է Եւրոպայի հիւսիս-արեւմտեան անկիւնէն, որուն միջոցով կեանքը, ազատութիւնը եւ երջանկութեան հետապնդումը բոլորի՝ բարձր կամ ստոր, հասողութեան սահմանին մէջ կը գտնուին»¹²²:

Ամերիկեան քաղաքացիութեան ուսումնասիրութիւն մը հաստատած է, որ «“սպիտակ անձեր” խօսքը մեկնաբանուած է որպէս թէ կը յղէ ցեղի աւելի քան գոյնի, եւ ուրեմն կ'ընդգրկէ այնպիսի ժողովուրդներ, ինչպէս մեքսիքացիները, հայերը, պարսիկները, սուրիացիները, եւ դուրս կը ձգէ չինացիները, ճափոնցիները, հաուայեան-քանաքանները եւն.»¹²³: Ըստ դատական վճիռներու, սուրիացիները սպիտակ էին 1909ին (Մեսեսչուսէց) եւ 1910ին (Օրեկոն), բայց ոչ 1913ին¹²⁴, երբ Հարաւային Քարոլինայի շրջա-

¹²⁰ Edward Alsworth Ross, *The Old World in the New: The Significance of Past and Present Immigration to the American People*, The Century, New York, 1914, էջ 190-4:

¹²¹ Նոյն, էջ 256.

¹²² Charles Woodruff, "Some Laws of Racial and Intellectual Development", *The Journal of Race Development*, October 1912, էջ 175:

¹²³ Arnold Johnson Lien, "Privileges and Immunities of Citizens of the United States", տե՛ս՝ *Studies in History Economics and Public Law*, Columbia University, New York, 1913, էջ 26:

¹²⁴ Ian F. Haney López, *White by Law: The Legal Construction of Race*, New York University Press, New York, 1996, էջ 67. նաեւ՝ Sarah M. A. Gualtieri, *Between Arab*

նային դատարանի դատաւոր Հենրի Սմիթ փաստարկած է, որ 1790ին «ազատ սպիտակ անձ» կը նշանակէր «երոպական ցեղերուն պատկանող անձ», բայց ո՛չ «կովկասեան», «արիական» կամ «հնդերոպական», եւ մերժած՝ «ասիական ծնունդով արդի սուրիացի» Ֆարաս Շահիտի ամերիկեան քաղաքացիութիւն շնորհել¹²⁵: Արդի սուրիացիի ծագումը երկլեզու՝ արաբերէն ու անգլերէն հատորին մէջ (1914), լիբանանցի մտաւորական ու երիցական եկեղեցւոյ պատուելի Խալիլ Ա. Պշարա հաստատած է, որ սուրիացին ասիացի էր «այն իմաստով, որ ան բնիկ է բոլոր սպիտակ ժողովուրդներու նախնական օճախի մերձակայ մասին», այսինքն, զուտ աշխարհագրական իմաստով: «Ասիացիներ» բառը յստակօրէն գործածուած էր իբրեւ հոմանիշ «մոնկոլեաններ»ու (չինացիներ, ճափոնցիներ եւ Ծայրագոյն Արեւելքի այլ ժողովուրդներ), «որոնք քաղաքակրթութեան իւրայայտուկ տեսակ մը ունին, որ գրեթէ անկարելի կը դարձնէ ամբողջ մոնկոլեան գաղթականութեան ցեղային խառնումը եւ ազգային ծուլումը»: Ընդհակառակը, ըսած է, «իբրեւ Ասիոյ բնիկ, սուրիացին պէտք է բնականօրէն դասաւորուի հայուն, եբրայեցիին, յոյնին (ասիական) եւ պարսիկին հետ: Եւ միայն սուրիացիին արգիլել մեր ամերիկեան հպատակութիւնը այնքան բացայայտօրէն անարդար եւ անհետեւողական պիտի ըլլար, որքան անխոհեմ՝ օրէնքը ընդհանրացնել բացառելով բոլոր ասիացիները, սպիտակ ու դեղին, քրիստոնեայ եւ հեթանոս միասին»¹²⁶:

1915ին, Մ. Նահանգներու Վճռաբեկ Ատեանը բեկանած է Սմիթի դատավճիռը եւ յայտարարած, թէ «օրէնքին տրուած է այս, անելի ազատական մեկնաբանութիւնը՝ “ազատ անձ” եզրոյթին մէջ սուրիացիները, հայերը եւ պարսիկները ներառելու համար»¹²⁷: Նոյն տարին, իրաւագէտներ Ուիլիլմ Մաքի եւ Ուիլիլմ Հէյլի խնդիրը ցոլացուցած են իրենց մեկնաբանութեամբ.

and White: Race and Ethnicity in the Early Syrian American Diaspora, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 2009, էջ 60-63:

¹²⁵ Sidney L. Gulick, *American Democracy and Asiatic Citizenship*, Charles Scribner's Sons, New York, 1918, էջ 70:

¹²⁶ Kalil A. Bishara, *The Origin of the Modern Syrian*, Al-Hoda, New York, 1914, էջ 40-1:

¹²⁷ *United States Circuit Courts of Appeals Reports with Annotations*, vol. 140, St. Paul: West Publishing Co., 1916, էջ 552. Նաեւ՝ Helen Hatab Samhan, “Not Quite White: Race Classification and the Arab-American Experience,” in Michael W. Suleiman (ed.), *Arabs in America: Building a New Future*, Temple University Press, Philadelphia, 1999, էջ 217: Անցեալ դարասկիզբին, Ալապամա նահանգի գերագոյն դատարանը որպէս թէ վճռած է, որ հայ մը սպիտակ ցեղին չէր պատկաներ (Jerry F. Hough, *Changing Party Coalitions: The Mystery of the Red State-Blue State Alignment*, Agathon Press, New York, 2006, էջ 96): Նման վճիռի որեւէ ապացոյց գտած չենք:

“Ազատ անձ” եզրոյթին պէտք է տրուի իր հասարակ կամ ժողովրդական իմաստը: Ինչպէս սովորաբար կ’ըմբռնուի, արտայայտութիւնը կը ներառէ բոլոր եւրոպական ցեղերը եւ այն կովկասեանները, որոնք կը պատկանին Միջերկրական ծովուն շրջակայ ցեղերուն, թէկուզ համարուած ըլլան “բաց սպիտակներ” կամ “մուգ սպիտակներ”, եւ, հակառակ անոր, որ հարաւային եւ արեւելեան եւրոպական ցեղերէն ոմանք թեքնիք իմաստով դասակարգուած են իբրեւ մոնկոլեան կամ թաթարական ծագում ունեցողներ, այս մեկնաբանութեամբ համարուած է, որ [“ազատ անձեր” արտայայտութիւնը] կը ներառէ սուրիացիները, հայերը, բարձր խափ հնդիկները եւ պարսիկները¹²⁸

Միացեալ Նահանգներու օրէնսդրական հաւաքածոն (1916) ընթացիկ կերպով ցուցակագրած է ասիական Թուրքիա եւ Վոսիորի արեւմտեան ափը ծնած հայերը «ազատ սպիտակներ»ու շարքին¹²⁹

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Կոչնակի 1910ի նոր տարւումն խմբագրականը լաւատես տողեր կը պարունակէր.

Ամերիկա կարծես արդէն սկսած է Մովսէսի մը պէս արդար զայրոյթով փշրել Հայկական եւ Սիւրիական զոհեր պահանջող նոր հորթն եւ վերջ տալ մորթապաշտութիւն ներմուծել ջանացող քուրմերու ջանքին գէթ Հայերու եւ Սիւրիացիներու պարագային: Քաղաքացիութեան խնդիրը յուսալից երեւոյթ կ’առնէ¹³⁰:

Սակայն, Լօուրի դիրքորոշումն ու դատաւճիռը բացառութիւն մըն էին, քանի որ 1909-23ի դատաստանական վճիռներուն մեծ մասը հաստատած է այն գաղափարը, որ խառն կամ ասիական ժառանգ ունեցող մարդիկ սպիտակ ցեղին չէին պատկաներ: Անոր դատաւճիռը հիմնուած էր փաստերու վրայ, որոնք նորէն կրնային կասկածի տակ դրուիլ տուեալ պահու մը՝ իրաւական կամ կեղծ-գիտական պատճառաբանութիւններու կիրարկումով, գլխաւորաբար՝ ֆիզիքական երեւոյթի հետ կապուած, որ բոլորովին ենթակայական հասկացողութիւն մըն էր: Ահա թէ ինչու հայերու «սահմանային սպիտակամորթութիւն»ը (borderline whiteness)¹³¹ զիրենք խոցելի կը դարձնէր: 1911ին, Տենիլը Ֆոլքմըրի կողմէ Գաղթականութեան Յանձնաժողովին համար պատրաստուած ցեղերու եւ ժողովուրդներու բառարանը ցոյցացուցած է այս երկդիմութիւնը: Արդարեւ, հայերը սահմանած է իբրեւ «ասիական Թուրքիոյ արիական ցեղը կամ ժողովուրդը», բայց կասկած յայտնած՝ անոնց կարճ հասակին եւ կարճագլուխ գանկերուն պատճառով, որուն տափակութիւնը համեմատուած է մալայացիներ-

¹²⁸ Mack and Hale, *Corpus Juris*, էջ 1113-1114.

¹²⁹ John A. Mallory (comp.), *United States Compiled Statutes: Annotated*, vol. 5, St. Paul, West Pub. Co., 1916, էջ 5325.

¹³⁰ «Վերջացող տարին», *Կոչնակ*, 1 Յունուար 1910, էջ 3:

¹³¹ Jacobson, էջ 232:

րու, այսինքն՝ «մոնկոլեաններ»-ու գանկերուն հետ¹³²։ Հանրամատչելի գրականութիւնը՝ գանկաբաշխութենէն (phrenology) մինչեւ կրօնք, շարունակած է տարածել հայերու ժամանակավրէյ դասակարգումը սեմական «ցեղ»ին մէջ¹³³։ Մեծ եղեռնի օրերուն հայերու հանդէպ մեծ համակրանքով գրուած յօդուած մը ամբողջ բաժին մը նուիրած է հայերու եւ հրեաներու նմանութիւններուն *The National Geographic*-ի մէջ¹³⁴։

Արդարեւ, ամերիկեան մամուլը լայնածաւալ անդրադարձով կը լուսաբանէր վերադաս եղեռնամիտ թուրքին նոր փորձը՝ համակարգուած ջարդ կիրարկելու ստորադաս հպատակ հայուն դէմ, եւ ժամանակաւորապէս կը կասեցնէր հակազաղթականական ու ցեղապաշտ երանգներով ընթացիկ պատումը անոնց դէմ։ *The Outlook* թերթը նոյնիսկ կը գրէր. «*Իբրեւ ժողովուրդ, հայերը ամենէն աւելի արծազանգ հանդիսացած են արդի կրթութեան կոչերուն։ Սուրիայէն հիւսիսը գտնուող դպրոցներու 25.000 աշակերտներուն մեծամասնութիւնը պատմական ու առնական ցեղէն եղած են։ Հազարաւորներ յետ-աւարտական դասընթացքներու հետեւած են Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Կարելի է ըսել, թէ Ամերիկա յայտնագործեց հայկական ցեղը եւ զայն ներկայացուց արեւմտեան աշխարհին*»¹³⁵։ 1923ին, պատմաբան Ալպերթ Պուշնէլ Հարթ տխրահոջակ խտրական ու ցեղապաշտ կազմակերպութեան՝ Քու Քլաքս Քլանի վերածնունդն ու հզօրացումը իբրեւ հանգիստութիւն օգտագործելով, յայտարարած է, թէ «թուրքը միջինարեւելեան Քու Քլաքս Քլան մըն է», որ «*ջարդեց մշակոյթով, կրօնքով, պատմութեամբ եւ ազգ մը կազմող ամէն ինչով շար աւելի գերադաս ցեղ մը*»¹³⁶։

1915-23 շրջանին, սակայն, ամերիկեան բնիկապաշտ եւ հակազաղթականական հոսանքը արդէն նոր թափ ամբարած էր՝ հետզհետէ օրէնսդրական նուաճումներ կատարելու, ինչ որ պիտի յանգէր 1924ի Ազգային Ա-

¹³² *Dictionary of Races and Peoples*, Government Printing Office, Washington, 1911, էջ 16. նաեւ՝ *Abstracts of the Report of the Immigration Commission*, vol. 1, Government Printing Office, Washington, 1911, էջ 217։

¹³³ Տե՛ս, օրինակ՝ V. G. Rocine, *Heads, Faces, Types, Races*, Vaughn-Rocine Pub. Co, Chicago, 1910, էջ 295, որ պնդած է, որ հայերը, հրեաները եւ արաբները սեմական ցեղին կը պատկանէին եւ որ անոնց մայրենի լեզուն քաղդերէնն էր, կամ՝ Franklin E. Parker, *Christian Wisdom: A Key to Lessons in Earth Life*, The University Press, Cambridge (Ma.), 1916, էջ 174, ըստ որուն «Սեմ հաստատուած է Պարսկաստանի, Արաբիոյ եւ Սուրիոյ մէջ՝ եբրայեցիներ, հայեր, պարսիկներ, քաղդէացիներ անուններով ծանօթ սրճագոյն ցեղերուն հետ»։

¹³⁴ Hester Donaldson Jenkins, "Armenia and the Armenians," *The National Geographic*, September 1915, էջ 334-36։

¹³⁵ "The Turkish Atrocities in Armenia", *The Outlook*, September 29, 1915, էջ 262-3։

¹³⁶ Albert Bushnell Hart, "Reservations as to the Near Eastern Question", *The Annals of the American Academy of Political Science*, July 1923, էջ 123։

կունքներու («քոթա»յի) օրէնքի վաւերացումին: Ասիկա, զուգահեռաբար, վերանորոգ վտանգներ պիտի ստեղծէր, ի շարս այլոց, հայոց քաղաքացիութեան իրաւունքին ու, ըստ էութեան, հայոց ներկայութեան Միացեալ Նահանգներու մէջ, որու խորհրդանիշը պիտի դառնար Գարթուզեան փորձադատը՝ հայութեան սպիտակամորթ ըլլալու երկրորդ քննութիւնը:

THE HALLADJIAN CASE (1909): FIRST CHALLENGE FOR ARMENIAN CITIZENSHIP IN THE UNITED STATES

(Summary)

VARTAN MATIOSSIAN (varny1@yahoo.com)

Nativism was on the rise in the United States at the end of the nineteenth century and became the driving force of a wide conversation and a series of legislative measures on immigration, citizenship, ethnic identity, class, and discrimination, based on the dominant discourse of race. The reform to the Citizenship Act in 1870 gave the right of citizenship to free aliens of white and African descent. The concept of “white” became the crux of the problem: who would be the immigrants rightfully granted citizenship?

After the Chinese Exclusion Act (1882), attempts were made to restrict the “new immigration” of the 1890s, which brought millions of “off-white” immigrants from southeastern and eastern Europe and the eastern Mediterranean, including Armenians. Those immigrants were considered “races most alien to the body of the American people” (Henry Cabot Lodge), lacking the spirit of enterprise and self-government.

The paper discusses the discourse of the nativist and anti-immigration current with regards to the Armenians until World War I. Their social and moral features, their degree of whiteness, and their ability to integrate within American society were thoroughly questioned. In 1909 the American government disputed their whiteness for the first time in the courts, claiming that Armenians did not have the right to become U.S. citizens, but the swift ruling of the Boston Circuit Court in the Halladjian et al. case dispelled that challenge.